

Brüssel, 23. september 2026
(OR. en)

13300/26

COPEN 337
JAI 1163
FREMP 291

SAATEMÄRKUSED

Saatja:	Euroopa Komisjoni peasekretär, allkirjastanud Martine DEPREZ, direktor
Kättesaamise kuupäev:	23. september 2026
Saaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopa Liidu Nõukogu peasekretär
Komisjoni dok nr:	COM(2026) 497 final
Teema:	KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE JA NÕUKOGULE, mis käsitleb komisjoni 8. detsembri 2022. aasta soovitus (EL) 2023/681 (eelvangistust kandvate kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste ning materiaalsete kinnipidamistingimuste kohta) rakendamist

Käesolevaga edastatakse delegatsioonidele dokument COM(2026) 497 final.

Lisatud: COM(2026) 497 final

EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 23.9.2026
COM(2026) 497 final

KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE JA NÕUKOGULE,

**mis käsitleb komisjoni 8. detsembri 2022. aasta soovitusel (EL) 2023/681 (eelvangistust
kandvate kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste ning materiaalsete
kinnipidamistingimuste kohta) rakendamist**

Sissejuhatus

8. detsembril 2022 võttis komisjon vastu komisjoni soovitus (EL) 2023/681 eelvangistust kandvate kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste ning materiaalse kinnipidamistingimuste kohta¹ (edaspidi „kinnipidamist käsitlev soovitus“). Kinnipidamist käsitlev soovitus on esimene ELi õigusakt, mis sisaldab eelvangistuse ja materiaalse kinnipidamistingimuste nõudeid.

Kinnipidamist käsitleva soovitus punktis 87 on sätestatud, et liikmesriigid peaksid teavitama komisjoni soovitus järelemeetmetest 18 kuu jooksul pärast selle vastuvõtmist. Saadud teabe põhjal peaks komisjon liikmesriikide võetud meetmeid jälgima ja hindama ning esitama aruande Euroopa Parlamendile ja nõukogule 24 kuu jooksul pärast soovitus vastuvõtmist.

Kinnipidamist käsitlevas soovitus on rõhutatud, et eelvangistus peab jääma viimaseks abinõuks, mida kohaldatakse üksnes juhul, kui see on rangelt vajalik ja kui puudub sobiv alternatiiv. Samal ajal peavad kinnipidamistingimused vastama miinimumnõuetele, et kaitsta inimväärikust ja tagada põhiõigustega seotud kohustuste täitmine. Need põhimõtted ei ole mitte ainult iseenesest olulised, vaid panevad ka aluse vastastikusele usaldusele, mis on oluline sujuvaks õigusalaseks koostööks ELis.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas on sätestatud, et eelvangistust tuleb pidada erakorraliseks meetmeks ning et vabadusekaotusest järelevalvemeetmeid tuleks kasutada võimalikult laialdaselt. Kohtueelse kinnipidamise ülemäära pikk kestus on kahjulik asjaomasele isikule ning kui mõnes liikmesriigis on tavaks kohaldada liiga pikka eelvangistust, võib see õõnestada vastastikust usaldust.

Raamotsus 2009/829/JSK Euroopa järelevalvekorralduse kohta võib vähendada eelvangistust ELis, kuid selle kohaldamine liikmesriikides on endiselt äärmiselt piiratud.

Kui materiaalsed kinnipidamistingimused jäävad allapoole kokkulepitud nõudeid, on mõju tuntav ka väljaspool üksikjuhtumit. Halb majutus, ülerahvastatus, tervishoiuteenuste kättesaamatus ja haavatavate rühmade ebapiisavad kaitsemeetmed tekitavad suuri probleeme seoses põhiõiguste harta ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga.

Need puudused mõjutavad otseselt Euroopa vahistamismääruse toimimist, kuna vahistamismäärust täitvad õigusasutused peavad keelduma tagaotsitava üleandmisest, kui neid ähvardab reaalne ebainimliku või alandava kohtlemise oht. Viimastel aastatel on kohtud üha enam kontrollinud kinnipidamistingimusi vahistamismääruse teinud liikmesriigis, mis on põhjustanud viivitusi, täiendavaid tõendamisnõudeid ja mõnel juhul Euroopa vahistamismääruse täitmisest keeldumist.

Euroopa vahistamismääruse kohta olemasoleva statistika põhjal² on liikmesriigid alates 2016. aastast peaaegu 586 juhul tegeliku põhiõiguste rikkumise ohu tõttu määruse täitmisest keeldunud või sellega viivitanud, sealhulgas ebapiisavate materiaalse kinnipidamistingimuste tõttu.

¹ Komisjoni 8. detsembri 2022. aasta soovitus (EL) 2023/681 eelvangistust kandvate kahtlustatavate ja süüdistatavate menetlusõiguste ning materiaalse kinnipidamistingimuste kohta, C/2022/8987 (ELT L 86, 24.3.2023, lk 44).

² https://commission.europa.eu/publications/replies-questionnaire-quantitative-information-practical-operation-european-arrest-warrant_en.

Samuti on tekkinud tava küsida taotlevalt õigusasutuselt tagatisi.

See näitab kinnipidamisnõuete keskset rolli vastastikuse usalduse säilitamisel³. Vastastikuse tunnustamise põhimõte sõltub eeldusest, et kõik liikmesriigid tagavad õiguste kaitse samaväärse ja asjakohase taseme. Kui seda eeldust nõrgendavad tõendid kinnipidamise süsteemsete puuduste kohta, on Euroopa vahistamismääruse mehhanismi tõhusus ja usaldusväärsus ohus. See vähendab õigusasutuste usaldust, mõjutab koostööd piiriülestes kriminaalasjades ja paneb kohtutele lisakoormuse, kuna nõuetele vastavust tuleb hinnata igal üksikjuhul eraldi.

Sellega seoses lahknesid 2025. aastal toimunud kriminaalõigussüsteemi tulevikku käsitleva kõrgetasemelise foorumi kohtumistel (kus käsitleti eelvangistust ja materiaalseid kinnipidamistingimusi käsitlevaid võimalikke ELi õigusnorme) osalejate arvamused. Üks rühm rõhutas, et kinnipidamisküsimustega tuleks tegeleda riiklikul tasandil, kuna need kuuluvad riikliku menetlusautonoomia alla, kuid teine rühm kutsus üles võtma ELi tasandi meetmeid siduvate kaitsenõuete väljatöötamiseks. Esimene rühm väljendas avatust täiendavatele pehme õiguse meetmetele, nagu projektide rahastamine, ning rõhutas vajadust keskenduda kinnipidamist käsitleva soovitusel rakendamisele. Teine rühm tõi esile, et on tugevaid tõendeid puuduste kohta liikmesriikide kinnipidamisnõuetes ja olemasolevate ennetusmehhanismide ebapiisavuse kohta Euroopa Nõukogu tasandil.

³ Euroopa Liidu Kohtu otsused kohtuasjades Aranyosi ja Căldăraru (liidetud kohtuasjad C-404/15 ja C-659/15 PPU), ML (C-220/18 PPU), Dorobantu (C-128/18) ja Breian (C-318/24) on näidanud, kuidas materiaalsed tingimused võivad mõjutada vastastikust usaldust praktikas.

Metoodika

Käesolevas rakendamisaruanandes uuritakse, kuidas kohaldatakse 27 liikmesriigis eelvangistuse ja materiaalsete kinnipidamistingimustega seotud menetlusõigusi käsitlevaid ELi nõudeid. Selle eesmärk on anda võrdlev ülevaade olemasolevatest õigusraamistikest ja tavadest, tuues esile peamised lähenemise ja lahknevuste valdkonnad ning rakendamislüngad.

Liikmesriigid teavitasid komisjoni soovitusel järelmeetmetest 24 kuu jooksul pärast selle vastuvõtmist. Selleks töötati 2024. aastal koostöös vanglatöötajate, kohtunike ja prokuröridega ning Euroopa Nõukogu piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee ja Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti esindajatega välja küsimustikud.

Materiaalsete kinnipidamistingimuste puhul keskendutakse küsimustikus peamiselt kinnipidamist käsitlevas soovitusel sätestatud nõuete praktilisele rakendamisele. Teave nende materiaalsete kinnipidamistingimuste nõuete õigusliku rakendamise kohta igas liikmesriigis on juba kättesaadav Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti kriminaalkorras kinnipidamise andmebaasis, mis on välja töötatud komisjoni taotlusel ja on avalikult kättesaadav aadressil <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/>.

Küsimustiku eesmärk oli ka saada teavet selle kohta, kuidas liikmesriigid on rakendanud eelvangistuse puhul menetlusõigusi ja kuidas nad on eelvangistust praktikas kohaldanud.

Küsimustikud esitati ELi uuringuvahendi EU Survey kaudu 24. juulil 2024. Komisjon sai kõik liikmesriikide vastused 2025. aasta juuniks.

Kuigi osalesid kõigi liikmesriikide vanglateenistused, ei vastanud kõik igale küsimustikus esitatud küsimustele. Lisaks sellele on andmete kogumist toetavad infosüsteemid väga erinevad. Mõnes liikmesriigis on täiustatud tsentraliseeritud andmebaasid, mis jälgivad täitumust, vahejuhtumeid, üksikvangistust, kaebusi, personali ja programmi osalemist. Teised tuginevad andmete detsentraliseeritud või käsitsi registreerimisele, mis piirab võimalust andmeid koondada või suundumusi jälgida.

Teabe hindamisel leidis komisjon, et mõned liikmesriigid olid esitanud puuduliku teabe, teised aga väga üksikasjalikud andmed. Komisjonile esitatud andmete hulk ja kvaliteet oli liikmesriigiti väga erinev. Seepärast on oht, et tehakse moonutatud järeldusi või esitatakse eksitav pilt kinnipidamisolukorrast eri liikmesriikides.

Seetõttu avaldab komisjon esimese sammuna käesoleva aruande, milles antakse üldine ülevaade olukorrast kogu ELis seoses eelvangistuse menetlusõiguste ja materiaalsete kinnipidamistingimustega.

Teise sammuna töötab komisjon tihedas koostöös Euroopa Nõukoguga käimasoleva ELi ja Euroopa Nõukogu ühisprojekti raames välja riikide teabelehed materiaalsete kinnipidamistingimuste kohta⁴. Teabelehed võiksid olla ka kättesaadavaks vahendiks, mis annab selge ülevaate kinnipidamisolukorrast igas liikmesriigis, seda ka Euroopa vahistamismääruse kohaste hindamiste kontekstis.

⁴ <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.

Käesoleva aruande lisaväärtus on ülevaade sellest, kuidas kinnipidamist käsitlevat soovitus kohaldatakse kogu ELis. Analüüsi eesmärk on hinnata nõuetele vastavust kõigis liikmesriikides ning teha kindlaks süsteemsed lüngad, mille puhul oleks vaja ulatuslikumat lähenemist. Käesoleva aruande järeldest mitte ainult ei kirjeldata puudusi, vaid tuuakse ka näiteid heast tavast.

MIINIMUMNÕUDED EELVANGISTUST KANDVATE KAHTLUSTATAVATE JA SÜÜDISTATAVATE MENETLUSÕIGUSTELE

1. Eelvangistus kui viimane abinõu ning kinnipidamise alternatiivid

(14) Liikmesriigid peaksid määrama eelvangistuse ainult siis, kui see on rangelt vajalik, ja viimase abinõuna, võttes nõuetekohaselt arvesse iga üksikjuhtumi konkreetseid asjaolusid. Seetõttu peaksid liikmesriigid võimaluse korral kohaldama alternatiivseid meetmeid.

(15) Liikmesriigid peaksid rakendama vabaduses viibimise eeldust. Liikmesriigid peaksid nõudma, et pädevad riigiasutused oleksid kohustatud tõendama eelvangistuse määramise vajalikkust.

(16) Eelvangistuse nõuetevastase kasutamise vältimiseks peaksid liikmesriigid tegema kättesaadavaks võimalikult laia valiku alternatiivseid meetmeid, näiteks need, mida on mainitud raamotsuses 2009/829/JSK vastastikuse tunnustamise põhimõtte kohaldamise kohta järelevalvemeetmete rakendamise otsuste kui eelvangistusega seotud alternatiivse võimaluse suhtes.

(17) Meetmed võivad hõlmata järgmist: a) kohustus ilmuda nõudmise korral õigusasutusse, mitte sekkuda õigusemõistmisesse ja mitte käituda teataval viisil, sealhulgas kutsealal tegutsedes või konkreetsel töökohal töötades; b) kohustus ilmuda iga päev või perioodiliselt õigusasutusse, politseisse või muusse asutusse; c) kohustus nõustuda õigusasutuse määratud ameti järelevalvega; d) kohustus nõustuda elektroonilise järelevalvega; e) kohustus elada kindlaksmääratud aadressil, koos tingimustega seal veedetavate tundide arvu kohta või ilma; f) keeld ilma loata teatavatest kohtadest või piirkondadest lahkuda või teatavaid kohti või piirkondi külastada; g) keeld ilma loata kindlaksmääratud isikutega kohtuda; h) kohustus loovutada passid või muud isikut tõendavad dokumendid ning i) kohustus anda või tagada rahalised või muud tagatised eelseisva kohtuistungiga toimumiseks.

(18) Liikmesriigid peaksid ka nõudma, et kui vabastamise tingimus on rahaline tagatis, peab summa suurus olema kooskõlas kahtlustatava või süüdistatava vahenditega.

Enamik õigusraamistikke võimaldab vabadusekaotust enne süüdimõistmist, kui see on vajalik ja proportsionaalne ning kui kinnipidamist ei saa asendada vähem sekkuva meetmega. Mõnes liikmesriigis on see nõue õigusaktides sõnaselgelt kindlaks määratud; teistes liikmesriikides rakendatakse seda järjepideva kohtupraktika kaudu. Isegi kui põhimõtte ei ole sõnaselgelt kodifitseeritud, kohaldavad kohtud proportsionaalsuse hindamist, mis tegelikult piirab kinnipidamist erandjuhtudega. Ükski liikmesriik ei näe ette automaatset eelvangistust ühegi süüteokategooria või teo oletatava toimepanija puhul. Vähestes süsteemides võivad rasked kuriteod tekitada ümberlükatavaid eeldusi kinnipidamise kasuks, kuid kohtunikud peavad siiski kohaldama vajadusest ja proportsionaalsusest lähtuvat individuaalset hindamist.

Kõikides liikmesriikides vastutavad kinnipidamiskorralduste tegemise eest õigusasutused, kes peavad esitama põhjendatud otsuse, milles täpsustatakse, miks alternatiivsete meetmetega ei ole võimalik kavandatud eesmäärke saavutada.

Kõik liikmesriigid pakuvad eelvangistusele alternatiive, kuigi nende struktuur ja kättesaadavus on erinevad. Ühised meetmed hõlmavad kohustust ilmuda õigusasutusse, kontakt- või liikumispiiranguid, elukohanõudeid, reisikeelde, reisidokumentide loovutamist, finantstagatise ning mitmesuguseid elektroonilise järelevalve või järelevalve all vabastamise vorme. Mõnes süsteemis on esitatud avatud loetelu alternatiividest, mis võimaldavad kohtutel kohandada tingimusi süüdistatava isiklike asjaoludega. Teistel süsteemidel on piiravamad loetelud, kuid nad kohaldavad siiski alternatiive igal üksikjuhul eraldi, eelkõige juhul, kui riski on võimalik piisavalt vähendada ilma kinnipidamiseta.

Elektrooniline järelevalve on kättesaadav enamikus liikmesriikides, kuid selle kasutamine on endiselt ebaühtlane tehniliste piirangute, personalipiirangute või nõuete tõttu (nagu stabiilne eluase). Mõned liikmesriigid kasutavad elektroonilist järelevalvet laialdaselt, kuid teised liikmesriigid reserveerivad selle süüdimõistva kohtuotsuse järgseks olukorraks või kohaldavad seda harva. Kautsjonit kasutatakse jätkuvalt kõigis liikmesriikides, kuid selle vormid on erinevad. Mõnes liikmesriigis toimib kautsjon peamiselt tagatisena, et süüdistatav ilmub kohtusse või et ta järgib vangistusest tingimisi vabastamist reguleerivaid norme, kuid teistes liikmesriikides toimib see vabastamismenetluse keskse elemendina ja põhineb põhiseaduslikul kaitsel. Muudatused hõlmavad seda, kas kohtud peavad omal algatusel pakkuma kautsjoni vastu vabastamist, kuidas kohtud otsustavad, kas summa on proportsionaalne kahtlustatava rahaliste vahenditega ja kas kahtlustatav võib maksta osamaksetena. Paljud liikmesriigid kasutavad harva kautsjonit, eelistades selle asemel õigusasutusse ilmumise kohustust või liikumispiiranguid.

Alternatiivide järelevalvemehhanismid on samuti erinevad. Paljudes liikmesriikides on keskne roll kriminaalhooldusasutustel, mis pakuvad järelevalvet, vastavuskontrolle ja kohtuotsuse eelseid aruandeid, mis aitavad kohtutel määrata kindlaks asjakohased tingimused. Muud süsteemid ei tugine sellistele aruannetele, välja arvatud keerulistel juhtudel või kui kaalutakse elektroonilist järelevalvet. Kohtueelses etapis alternatiivide kasutamist takistavad sageli ebastabiilne eluase, piiratud sotsiaalsed või perekondlikud sidemed, ebapiisavad järelevalvevahendid ja töötajate nappusest tingitud haldusviivitused.

Euroopa järelevalvekorraldust (raamotsus 2009/829/JSK), mille eesmärk on hõlbustada kohtueelsete alternatiivide piiriülest tunnustamist, kasutatakse endiselt harva. Kuigi peaaegu kõik liikmesriigid on õigusakti üle võtnud, on selle praktikas kohaldamine halduskeerukuse, praktikute vähese teadlikkuse ja täitmise tagamisega seotud probleemide tõttu endiselt piiratud.

Haavatavate isikute suhtes ei kohaldata üldiselt eraldi õiguskorda, kuid kohtud peavad kinnipidamise või alternatiivide üle otsustamisel võtma arvesse individuaalseid asjaolusid, nagu puue, vanus, rasedus, haigus või sotsiaalne tõrjutus. Mõnes liikmesriigis on olemas sõnaselged õigusnormid, millega edendatakse haavatavate isikutega seotud juhtumite puhul vabadusekaotuseta meetmeid.

Üldised suundumused

Üldiselt ilmnevad liikmesriikides kolm üldist mustrit:

- süsteemid, mis ühendavad tugevad õiguslikud tagatised eelvangistuse alternatiivide regulaarse kasutamisega ja hästi väljaarendatud järelevalvestruktuuridega;
- üksikasjaliku õigusraamistikuga süsteemid, mille rakendamine on ressursside või tehniliste piirangute tõttu ebajärjekindel;
- süsteemid, kus eelvangistuse alternatiivid on olemas, kuid neid kohaldatakse harva, ning kus sellest tulenev kaalutusõigus toob sageli kaasa eelvangistuse liigse kasutamise.

Enamik liikmesriike sätestab kas õigusaktides või kohtupraktikas viimase abinõuna kinnipidamise põhimõtte ja näeb ette alternatiivid, nagu õigusasutusse ilmutamise kohustus, kautsjon, elektrooniline järelevalve või liikumispiirangud. Praktiline tuginemine sellistele meetmetele kohtueelses etapis on aga väga erinev. Mõnel juhul takistavad seda tehnilised piirangud ning usalduse või vahendite puudumine. Euroopa järelevalvekorralduse kasutamine on samuti endiselt piiratud. Mõnes liikmesriigis kohaldatakse teatavate süütegude puhul endiselt kohustuslikku eelvangistust, kuigi seda tehakse harva.

2. Mõistlik kahtlus ja eelvangistuse määramise alused

(19) Liikmesriigid peaksid määrama eelvangistuse üksnes siis, kui konkreetse juhtumi põhjalikul hindamisel tekib mõistlik kahtlus, et kahtlustatav on kõnealuse süüteo toime pannud. Samuti peaksid liikmesriigid kasutama eelvangistuse õiguslike alustena vaid järgmist: a) põgenemise risk; b) süüteo kordumise risk; c) risk, et kahtlustatav või süüdistatav sekkub õigusemõistmisesse, või d) avaliku korra ohustamise risk.

(20) Liikmesriigid peaksid tagama, et riski kindlaksmääramisel lähtutakse juhtumi individuaalsetest asjaoludest, kuid erilist tähelepanu tuleks pöörata järgmisele: a) väidetava süüteo laad ja raskus; b) süüdimõistmisega tõenäoliselt kaasnev karistus; c) kahtlustatava vanus, tervis, iseloom, varasemad süüdimõistmised ning isiklikud ja sotsiaalsed asjaolud, eelkõige tema kogukondlikud sidemed, ning d) kahtlustatava käitumine, eelkõige see, kuidas ta on täitnud talle varasemate kriminaalmenetluste raames määratud kohustusi. Asjaolu, et kahtlustatav ei ole selle riigi kodanik või tal ei ole muid sidemeid selle riigiga, kus süütegu eeldatavasti toime pandi, ei ole iseenesest põgenemisohu järeldamiseks piisav.

(21) Liikmesriikidel soovitatakse kasutada eelvangistust ainult nende süütegude korral, mille eest määratav vabadusekaotuslik karistus on vähemalt üks aasta.

Eelvangistus eeldab, et kõigis liikmesriikides on täidetud kaks kumulatiivset aspekti, st süüteo toimepanemise kahtluse piisav tase ja konkreetsed õiguslikud alused, mis näitavad, et kinnipidamine on vajalik. Kuigi terminoloogia on liikmesriigiti erinev – alates „mõistlikust kahtlusest“ kuni „tõsiste märkide“ või „küllaldase aluseni“ –, on aluseks olev tõendamisnõue sarnane. Seega peab kahtlus põhinema objektiivsetel tõenditel, mis lähevad kaugemale pelgast spekulatsioonist, kuid ei ulatu süüdimõistmiseks nõutava tõendamistasemeni.

Tõendamiskünnis, mida kohtud peavad kohaldama, jääb politsei lihtsa kahtluse ja kohtumenetluses kohaldatava standardi vahele. Õigusasutused peavad veenduma, et on olemas konkreetsed ja kontrollitavad tõendid, mis seovad süüdistatavat väidetava kuritegeliku käitumisega. Mõnes liikmesriigis on kehtestatud ranged tõendamisnõuded, millega nõutakse selgeid faktilisi asjaolusid; teised liikmesriigid tuginevad sisemisele süüdimõistvale kohtuotsusele, mis on kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga. Teatavates süsteemides ei saa kinnipidamist määrata enne, kui on esitatud ametlikud süüdistused, samas lubatakse teistes süsteemides eelvangistust lühiajaliselt, kui kahtlus lähemal ajal ametlikult vormistatakse.

Erinevad on ka minimaalsed karistusemäärad. Mõned liikmesriigid piiravad eelvangistust süütegudega, mille eest määratav karistus ületab kindlaksmääratud taset. Teised liikmesriigid ei kehtesta seadusjärgset miinimumi, vaid kohaldavad praktikas siiski proportsionaalsuse põhimõtteid.

Kinnipidamise tunnustatud alused on väga ühtlustatud. Kõik süsteemid võimaldavad kinnipidamist põgenemisohu, uurimisse sekkumise ohu ja süüteo kordumise riski alusel. Mõned süsteemid võtavad arvesse ka ohtu avalikule korrale või turvalisusele. Kohtud hindavad riski süüdistatava isiklike asjaolude, sealhulgas elukoha, tööhõive, sotsiaalsete sidemete, kodakondsuse, varasema käitumise ja süüteo raskuse tervikliku hindamise kaudu. Alalise elukoha puudumist peetakse üldiselt raskendavaks asjaoluks, kuigi liikmesriigid hindavad ELi piiriülest elukohta erinevalt. Mõned liikmesriigid aktsepteerivad kogu ELi hõlmavaid sidemeid riski vähendavate teguritena vastastikuse usalduse põhimõtete alusel.

Riskihindamisi tehakse iga juhtumi korral eraldi. Kohtunikud uurivad süüteo raskust, võimalikku karistust, kahtlustatava kogukondlikke sidemeid, karistusregistri andmeid ja tema käitumist uurimise ajal. Seni ei kasuta ükski liikmesriik riskihindamisel automatiseeritud või algoritmipõhiseid vahendeid; otsused jäävad täielikult kohtulikuks ja kaalutlusõigusel põhinevaks.

Tervis, vanus ja puue mõjutavad tavaliselt eelvangistuse vajalikkuse hindamist. Mõned jurisdiktsioonid lubavad sõltuvusprobleemidega või vaimse tervise vajadustega isikute vabastamist või kodus kinnipidamist meditsiinilistel või humanitaarkaalutlustel, kuid teised pakuvad raviaalternatiive juba kohtueelses etapis. Teistes liikmesriikides ei ole see aga süütuse presumptsiooni arvestades võimalik. Haavatavusega seotud kaalutlused võivad teatavatel juhtudel õigustada vähem sekkuvaid meetmeid või keelata otseselt kinnipidamist.

Üldised suundumused

Selleks et teha kindlaks, kas eelvangistus on põhjendatud, tuginevad kohtud kõigis liikmesriikides tõendamiskünniste ja riskipõhiste põhjenduste kombinatsioonile. Eelvangistuse määramise künnis, näiteks „mõistlik kahtlus“ või „tõsised märgid süüst“, on aga liikmesriigiti erinevalt määratletud. Kaalutlusõigus on kõigis liikmesriikides kesksel kohal ja ükski süsteem ei tugine automatiseeritud vahenditele. Paljudes liikmesriikides võetakse arvesse haavatavusega seotud kaalutlusi.

3. Eelvangistusotsuste õiguslik põhjendamine

(22) Liikmesriigid peaksid tagama, et kõik õigusasutuste otsused eelvangistuse määramise või pikendamise või alternatiivsete meetmete võtmise kohta on nõuetekohaselt põhjendatud ja õigustatud ning nendes viidatakse kahtlustatava või süüdistatava konkreetsele olukorrale, mis annab aluse tema kinnipidamiseks. Kõnealusele isikule tuleks esitada otsuse koopia, mis peaks sisaldama ka põhjuseid, miks eelvangistuse alternatiive ei peeta asjakohaseks.

Õiguslik põhjendamine on peamine kaitsemeede, millega tagatakse eelvangistuse määramisel ja jätkamisel läbipaistvus, õiglus ja seaduslikkus. Kõik liikmesriigid nõuavad, et kohtud teeksid põhjendatud otsused, milles kirjeldatakse üksikasjalikult kinnipidamise faktilisi ja õiguslikke aluseid, selgitatakse, miks alternatiivid ei ole asjakohased, ning tõendatakse, et kinnipidamise jätkamine on endiselt vajalik ja proportsionaalne.

Kinnipidamiskorralduses tuleb tuvastada süüdistatav, täpsustada väidetavad süüteod, viidata asjakohastele sätetele, kirjeldada kinnipidamise aluseid ning esitada faktiline alus, mis toetab nii kahtlust kui ka vajalikkust.

Paljud liikmesriigid on kehtestanud kirjalike otsuste tegemiseks ranged tähtajad, mis ulatuvad viivitamatust esitamisest kuni 24 või 48 tunni jooksul kättetoimetamiseni. Kirjalik põhjendus on edasikaebamiseks hädavajalik ja selle esitamata jätmine muudab määruse tavaliselt kehtetuks.

Eeldatakse, et kohtud esitavad formaalse või standardsõnastuse asemel individuaalse põhjenduse, kuigi mõnes liikmesriigis kasutatakse sellist sõnastust endiselt. Õigusasutused peavad uurima isiklike asjaolusid ja tõendama, miks kinnipidamine on konkreetsel juhul hädavajalik. Proportsionaalsuse hindamine, mis nõuab avaliku huvi ja isikuvabaduse selget tasakaalustamist, on mitmes liikmesriigis ametlikuks muudetud. Teised süsteemid tuginevad kohtupraktikale, et kehtestada sarnaseid kohustusi.

Kõik liikmesriigid nõuavad, et kohtud põhjendaksid enne kinnipidamise määramist eelvangistuse alternatiivide tagasilükkamist. Ühiste põhjuste hulka kuuluvad süüteo raskus, eelnev tingimuste täitmata jätmine, alalise elukoha puudumine või suur süüteo kordumise risk. Liikmesriikides, kus vorminõudeid on vähem, võivad kohtud siiski käsitleda alternatiive kaudselt.

Otsused tuleb süüdistatavale viivitamata edastada, vajaduse korral koos tõlkega. Mõned liikmesriigid esitavad suulised otsused, millele järgnevad kirjalikud koopiad; teised toimetavad kirjalikud dokumendid viivitamata kätte.

Üldised suundumused

Kuigi enamik liikmesriike nõuab, et kohtunikud teeksid eelvangistuse määramisel individuaalseid ja põhjendatud otsuseid, võib selline põhjendus esineda eri vormides ning mõned liikmesriigid tuginevad standardsõnastusele või -vormidele. Enamik liikmesriike kehtestab ka ranged ajapiirangud kirjalike otsuste tegemiseks. Alternatiivide kaalumise ja

tagasilükkamise kohustus on praktikas olemas kõigis liikmesriikides, isegi kui see ei ole veel täielikult ametlikuks muudetud.

4. Eelvangistuse perioodiline läbivaatamine

(23) Liikmesriigid peaksid tagama, et õigusasutus vaatab korrapäraselt läbi, kas kahtlustatava või süüdistatava eelvangistuse alused kehtivad endiselt. Niipea kui isiku kinnipidamise aluste kehtivus lõppeb, peaksid liikmesriigid tagama, et kahtlustatav või süüdistatav vabastatakse põhjendamatu viivitusega.

(24) Liikmesriigid peaksid lubama eelvangistusotsuste perioodilise läbivaatamise algatamist kahtlustatava või süüdistatava või ex officio õigusasutuse taotlusel.

(25) Liikmesriigid peaksid põhimõtteliselt kehtestama läbivaatamiste vaheliseks ajaks kuni üks kuu, välja arvatud juhtudel, kui kahtlustataval või süüdistataval on õigus esitada igal ajal vabastamistaotlus ja saada selle taotluse kohta ilma põhjendamatu viivitusega otsus.

Eelvangistuse regulaarne kohtulik läbivaatamine on kõigis liikmesriikides peamine kaitsemeede, millega tagatakse, et vabadusekaotus on kogu menetluse vältel põhjendatud. Kõik liikmesriigid pakuvad mehhanisme kinnipidamise ümberhindamiseks, kuigi selle struktuur, sagedus ja menetluslikud üksikasjad on väga erinevad. Läbivaatamine võib toimuda kindlaksmääratud seadusjärgsete ajavahemike järel, olulistes menetlusetappides või kaitse või prokuratuuri taotlusel.

Liikmesriikides, kus läbivaatamine toimub kindla ajavahemiku järel, hindavad kohtud kinnipidamist uuesti iga paari nädala või kuu järel. Nende sagedaste ja kavandatud läbivaatamistega tagatakse, et kohtunikud hindavad, kas kinnipidamise alused on endiselt kehtivad, kas kahtlus on endiselt piisavalt põhjendatud ja kas eelvangistust saab asendada alternatiividega. Teistes süsteemides seotakse läbivaatamine menetlusetappidega, nagu uurimistoimingute lõpuleviimine või asja üleandmine asja menetlevale kohtule. Kolmas rühm tugineb peamiselt kaitsja algatatud läbivaatamisele, kuigi kohtutel on endiselt õigus omal algatusel kinnipidamist läbi vaadata.

Süüdistataval ja kaitsjal on tavaliselt lubatud läbivaatamismenetluses osaleda. Paljud liikmesriigid nõuavad suulisi ärakuulamisi, kus süüdistatav tuuakse kohtuniku ette, kuid teised liikmesriigid lubavad kirjalikke menetlusi rutiinseks läbivaatamiseks. Suuline ärakuulamine hõlmab tavaliselt prokuratuuri osalemist ja võimaldab esitada kaitseargumente, esitada tõendeid ja taotleda vabastamist. Vajaduse korral pakutakse tavaliselt suulist ja kirjalikku tõlget.

Paljudes liikmesriikides peavad kinnipidamist ümber hindavad kohtunikud uuesti läbi vaatama kahtlustuse tõendusliku aluse, riskitegurite asjakohasuse ja tugevuse ning jätkuva eelvangistuse proportsionaalsuse, võttes arvesse möödunud aega. Kohtud peavad üldiselt kaaluma ka seda, kas juhtumiga seotud muutused – näiteks väiksem põgenemisoht, uurimistoimingute lõpuleviimine või paremad isiklikud asjaolud – õigustavad eelvangistuse asendamist vähem

sekkuvate alternatiivsete meetmetega. Mõned liikmesriigid nõuavad, et asjaolude muutumist analüüsitaks sõnaselgelt iga läbivaatamise käigus.

Läbivaatamisotsuste õigeaegne edastamine on liikmesriikides tavapärane. Teated edastatakse üldjuhul kirjalikult süüdistatavale, kaitsjale ja asjaomastele asutustele. Mõnes liikmesriigis hõlbustavad automatiseeritud või tsentraliseeritud sidesüsteemid otsuste ja kohtuistungite kuupäevade kiiret edastamist.

Kinnipidamise kestuse pikenemise korral muutub kohtulik kontroll paljudes süsteemides intensiivsemaks. Kõrgema astme kohtutelt võidakse nõuda pikaajalise kinnipidamise läbivaatamist või teatavate ajavahemike möödumisel võidakse kohaldada spetsiaalseid järelevalvemenetlusi.

Üldised suundumused

Enamikus liikmesriikides on nõutav eelvangistuse regulaarne kohtulik läbivaatamine, sageli kindlate ajavahemike järel. Sellest hoolimata on nende läbivaatamiste ajastus, sagedus ja põhjalikkus väga erinev. Paljudes liikmesriikides toimub läbivaatamine kirjaliku menetluse teel.

5. Kahtlustatava või süüdistatava ärakuulamine

(26) Liikmesriigid peaksid tagama, et enne, kui pädev õigusasutus teeb otsuse eelvangistuse kohta, kuulatakse kahtlustatav või süüdistatav ära kas isiklikult või esindaja kaudu suulisel istungil võistlevas menetluses. Liikmesriigid peaksid tagama, et eelvangistusotsused tehakse põhjendamatult viivituseeta.

(27) Liikmesriigid peaksid kaitsma kahtlustatava või süüdistatava õigust kohtulikule arutamisele mõistliku aja jooksul. Eelkõige peaksid liikmesriigid tagama, et eelvangistuse määramise juhtumeid käsitletakse kiiremas korras ja nõuetekohase hoolsusega.

Kõigis liikmesriikides on tagatud õigus olla ära kuulatud enne, kui tehakse otsus eelvangistuse määramise või pikendamise kohta. Kõik liikmesriigid nõuavad, et isikud, kellelt on võetud vabadus, toodaks viivitamata kohtu ette ja neile antaks võimalus esitada oma seisukohad isiklikult või kaitsja kaudu.

Seadusjärgsed tähtajad kinnipeetavate kohtusse toomiseks on üldiselt ranged, tavaliselt 24–48 tundi. Väike arv liikmesriike lubab erandjuhtudel kuni 72-tunnist või 96-tunnist ajavahemikku, kuid tähtaja pikendamine sel viisil on piiratud. Kohtuistungid tuleb läbi viia kiiresti ja seadusjärgsete tähtaegade ületamine toob sageli kaasa automaatse vabastamise.

Kõigis liikmesriikides toimuvad kinnipidamise üle peetavad kohtuistungid suuliselt ja võistlevas menetluses. Need viiakse läbi kaitsja ja vajaduse korral prokuratuuri osalusel. Kaitsja osalemine on enamasti kohustuslik ning menetlust ei saa õiguspäraselt jätkata ilma kaitsja

kohalolekuta. Konfidentsiaalset suhtlust süüdistatava ja tema kaitsja vahel kaitstakse õiglase menetluse põhikomponendina.

Süüdistatav peaks ilmuma isiklikult esimesele kinnipidamise üle peetavale kohtuistungile. Järgmised kohtuistungid võib läbi viia videokonverentsi teel, kuigi liikmesriikide õigusaktid erinevad selle poolest, kas selleks on vaja süüdistatava nõusolekut. Mõned liikmesriigid keelavad kaugosalemise esialgsetel kohtuistungitel, tagamaks, et kohtunikud saavad isikut enne eelvangistuse määramist vahetult hinnata.

Juurdepääs juhtumi materjalidele on tõhusa osalemise jaoks hädavajalik. Paljud süsteemid võimaldavad kohest juurdepääsu asjakohastele tõenditele, kui taotletakse eelvangistust, teised süsteemid aga kehtestavad enne kohtuistungit avaldamiseks ranged tähtajad.

Kohtuistungid dokumenteeritakse ametlikult. Kõigis liikmesriikides nõutakse kirjalikke protokolle ja audiovisuaalne salvestamine on üha levinum. Kohtuistungite kestus on erinev: mõnes liikmesriigis on lühikesed ja sihipärased kohtuistungid, mis kestavad ainult ligikaudu 15 minutit, kuid keeruliste juhtumite või mitme isikuga menetluste puhul võivad kohtuistungid kesta märkimisväärselt kauem, isegi mitu tundi. Otsused tehakse enamasti kohe või varsti pärast kohtuistungit.

Mõnes liikmesriigis kasutatakse väga struktureeritud ja ametlikke ärakuulamismenetlusi, mis sisaldavad üksikasjalikke õiguslikke nõudeid ajastuse, dokumentide ja tõendamisõiguste kohta. Teised liikmesriigid kasutavad paindlikumaid lähenemisviise. Videokonverentside pidamise tavad on väga erinevad, kajastades erinevusi tehnoloogiataristus, õiguskultuuris ja seisukohtades süüdistatava füüsilise kohaloleku vajalikkuse kohta.

Üldised suundumused

Kuigi võrdlev analüüs näitab, et liikmesriigid tagavad üldiselt kahtlustatava õiguse olla ära kuulatud enne, kui tehakse otsus eelvangistuse kohta, on juurdepääs juhtumi toimikutele ja õigus kaitsjaga suhelda erinev. Videokonverentside pidamise tavad on liikmesriigiti väga erinevad.

6. Tõhusad õiguskaitsevahendid ja kaebeõigus

(28) Liikmesriigid peaksid tagama, et kahtlustataval või süüdistataval, kellelt on võetud vabadus, on võimalus pöörduda kohtusse, mis on pädev kontrollima isiku kinnipidamise seaduslikkust ja andma vajadusel korralduse tema vabastamiseks.

(29) Liikmesriigid peaksid andma kahtlustatavatele ja süüdistatavatele, kelle suhtes on tehtud eelvangistusotsus, õiguse see otsus edasi kaevata ja teavitama neid sellest õigusest otsuse tegemisel.

Võimalus eelvangistust vaidlustada on kõigi riiklike süsteemide peamine kaitsemeede. Liikmesriigid pakuvad kinnipidamiskorralduste vaidlustamiseks mitmeid võimalusi, tagades üksikisikutele tõhusa juurdepääsu õigusemõistmisele.

Üldiselt on kättesaadavad kolm peamist õiguskaitsevahendit. Esimene on eelvangistuse määramise või säilitamise otsuse tavalises korras edasi kaebamine. Sellised kaebused vaatavad tavaliselt läbi kõrgema astme kohtud ja nende kohta tehakse otsus kindlaksmääratud ajapiirangu kohaselt, et vältida eelvangistuse põhjendamatu pikendamist. Teine õiguskaitsevahend seisneb vabastamise taotlustes või eelvangistuse asendamises vähem piiravate meetmetega. Neid saab tavaliselt esitada menetluse käigus igal ajal. Kolmas õiguskaitsevahend hõlmab *habeas corpus*'t – kinnipidamise õiguspärasuse kontrollimise menetlust –, mis võimaldab kinnipeetavatel vaidlustada oma kinnipidamise õiguspärasuse.

Isikuid tuleb otsuse tegemise ajal teavitada nende õigusest kinnipidamine vaidlustada. Kirjalikud otsused sisaldavad sageli selget teavet kaebeõiguse kohta. Suulise ja kirjaliku tõlke teenustega tagatakse, et süüdistatavad mõistavad olemasolevaid õiguskaitsevahendeid, olenemata keelebarjäärist.

Edasikaebamised ei peata tavaliselt eelvangistuskorralduste täitmist, kuid kohtud peavad tegema nende kohta otsuse kiiresti. Ajapiirangud on liikmesriigiti erinevad, ulatudes 24 tunni jooksul tehtud otsustest mitme päeva või nädala pikkuste ajavahemikeni või ajapiirangute täieliku puudumiseni. Liikmesriikides, kus seadusjärgne tähtaeg puudub, seavad kohtud siiski esikohale eelvangistusega seotud kaebused, et vältida kinnipidamise põhjendamatu jätkamist.

Kontrollimist teostavad kohtud hindavad nii seaduslikkust kui ka proportsionaalsust. Nad hindavad, kas kahtlused ja riskipõhjused on endiselt kehtivad ning kas eelvangistuse alternatiivid võiksid riske piisavalt vähendada. Kui eelvangistuse alus aegub, peab kohus andma korralduse kinnipeetud isiku vabastamiseks. Mõned liikmesriigid on kiirendanud kohtuliku kontrolli menetlusi (nt *référé-liberté*), mis on spetsiaalselt ette nähtud kiireloomuliste juhtumite lahendamiseks.

Kuigi vähesed liikmesriigid pakuvad haavatavatele kinnipeetavatele erimehhanisme, kohaldatakse sellistel juhtudel ka üldist kohtulikku kontrolli ja edasikaebemenetlust. Tasuta õigusabi on laialdaselt kättesaadav ja esindamine on sageli kohustuslik, mis tagab tõhusa juurdepääsu õiguskaitsevahenditele.

Üldised suundumused

Kõik liikmesriigid tunnustavad õigust eelvangistusotsus edasi kaevata, kuigi tähtajad ja teavitamistavad on erinevad. Mõnes riigis on kehtestatud 24-tunnised tähtajad, mis tekitab muret tõhusa juurdepääsu pärast õiguskaitsevahenditele.

7. Eelvangistuse kestus

(30) Liikmesriigid peaksid tagama, et eelvangistuse kestus ei ületa asjaomase süüteo eest määratavat karistust ega ole selle suhtes ebaproportsionaalne.

(31) Liikmesriigid peaksid tagama, et määratud eelvangistuse kestus ei läheks vastuollu kinnipeetava õigusega kohtumõistmisele mõistliku aja jooksul.

(32) Liikmesriigid peaksid eelvangistuses viibivate isikute juhtumeid menetlema eelisjärjekorras.

Liikmesriikide süsteemid reguleerivad eelvangistuse lubatud kestust seadusest tulenevate piirangute ja pideva proportsionaalsuse hindamise kaudu. Kuigi lähenemisviisid on erinevad, tagavad kõik liikmesriigid, et eelvangistus ei saa olla kindlaks määramata kestusega ja peab lõppema, kui see ei ole enam põhjendatud, kui eelvangistuse määramise alused enam ei kehti.

Mõned liikmesriigid on kehtestanud eelvangistuse suhtes range maksimaalse ajapiirangu, mis varieerub sõltuvalt süüteo laadist või menetlusetapist. See võib ulatuda väärtegade puhul mõnest kuust kuni erakordselt raskete kuritegude puhul mitme aastani. Ajapiirangute möödumisel on vabastamine kohustuslik, kuigi kohtud võivad kehtestada vabadusekaotuseta alternatiivseid meetmeid, et tagada menetluskohustuste täitmine.

Teised liikmesriigid kasutavad segamudeleid, ühendades maksimaalse ajapiirangu kaalutusõigusega, et keeruliste juhtumite puhul kinnipidamist pikendada. Pikendamiseks on tavaliselt vaja kohtu luba ja seda võib kontrollida kõrgema astme kohus.

Kolmas liikmesriikide rühm ei tugine kindlaksmääratud seadusjärgsetele maksimaalsetele ajapiirangutele, vaid kohaldab selle asemel eelvangistuse suhtes pidevat proportsionaalsuse kontrolli, millega nõutakse, et kinnipidamine jääks asjaolusid ja möödunud aega arvesse võttes vajalikuks ja mõistlikuks.

Ajapiirangute rikkumise ennetamise mehhanismid hõlmavad elektroonilisi jälgimissüsteeme, prokuratuuri järelevalvet ja automaatseid hoiatusteateid, millega teatatakse ametiasutustele tähtaegade lähenemisest. Selliste süsteemide eesmärk on kaitsta kinnipidamisaja ületamise eest.

Viivitused menetlustes, mis võivad pikendada kinnipidamist, on tavaliselt tingitud kohtuasja keerukusest, mitme kahtlustatava või süüdistatava kaasamisest, piiriülestest uurimistest, eksperdiarvamustele tuginemisest või piiratud kohturessurssidest. Enamik liikmesriike tunnustab, et pikendatud kinnipidamise peamine põhjus on pigem menetluse ebatõhusus kui eelvangistuse tahtlik liigkasutamine.

Paljudes süsteemides on võimalik saada hüvitist ülemäärase või ebaseadusliku vabadusevõtmise eest, kuigi õigus hüvitisele võib sõltuda juhtumi tulemusest või konkreetsetest õiguslikest kriteeriumidest ja tingimustele vastavuse reeglitest. Mõnes liikmesriigis on hüvitise saamise eelduseks õigeksmõistmine, kuid teistes liikmesriikides on hüvitis kättesaadav isegi siis, kui menetlus lõpeb süüdimõistmisega, kui eelvangistus ei olnud põhjendatud.

Üldised suundumused

Enamikus liikmesriikides kehtivad eelvangistuse maksimaalsed ajapiirangud, kuid nende maksimaalne kestus varieerub mõnest päevast mitme aastani. Isegi kui on kehtestatud ajapiirangud, toovad menetluslikud viivitused, kohtuasjade keerukus ja kohtuasjade kuhjumine sageli kaasa pikaajalise kinnipidamise.

8. Eelvangistuses viibitud aja mahaarvamine lõplikust karistusest

(33) Liikmesriigid peaksid määratud vangistuse kestusest maha arvama süüdimõistmisele eelneva eelvangistuse perioodi, kaasa arvatud juhul, kui see viidi täide alternatiivsete meetmetega.

Kõik liikmesriigid tunnustavad põhimõtet, et eelvangistuses viibitud aeg tuleb maha arvata mis tahes vabadusekaotuslikust karistusest, mis on määratud pärast süüdimõistmist. Selle põhimõttega hoitakse ära topeltkaristamine ning tagatakse, et täielik vabadusekaotus jääb proportsionaalseks ja õiguslikult põhjendatuks. Kuigi mahaarvamise ulatus, kinnipidamisele alternatiivsete piiravate meetmete arvessevõtmine ja arvutamise mehhanismid on erinevad, arvatakse eelvangistuses juba veedetud aeg üldjuhul automaatselt maha.

Kõigis liikmesriikides arvatakse ametlik eelvangistus päevapõhiselt maha. Karistust määravad kohtud kohaldavad mahaarvamist tavaliselt otse, kuigi mõnes jurisdiktsioonis vastutavad mahaarvamise arvutamise ja kohaldamise eest täitevasutused, kui karistus muutub lõplikuks. Teatavate jurisdiktsioonide automaatsed süsteemid jälgivad eelvangistuse perioode elektrooniliselt, et tõhustada täpsust ja vältida vigu. Teistes jurisdiktsioonides tugineb mahaarvamine kohtulikule kontrollile või haldusdokumentidele.

Mõned liikmesriigid laiendavad mahaarvamist eelvangistuse piiravatele alternatiividele, nagu koduarest, elektrooniline järelevalve või intensiivne järelevalve, käsitledes neid kinnipidamisega piisavalt sarnastena, et õigustada mahaarvamist. Nendes süsteemides võib piiravaid meetmeid maha arvata samaväärselt või proportsionaalselt, sõltuvalt kehtestatud piirangute ulatusest. Teistes jurisdiktsioonides on mahaarvamine rangelt piiratud ametliku kinnipidamisega eelvangistusasutustes, kuigi nad võivad karistuse määramisel kaaluda piiravaid alternatiive karistust kergendavate asjaoludena, isegi kui nad karistust ametlikult ei lühenda.

Mõnes liikmesriigis on olemas ümberarvutamise valemid, et teisendada erinevad vabadusekaotuse või vabaduse piiramise vormid samaväärseteks kinnipidamispäevadeks. Nende valemitega saab koduaresti perioodid, üldkasuliku töö perioodid, trahvid või õigusasutusse ilmumise kohustuse arvestada mahaarvamise eesmärgil ümber samaväärseteks kinnipidamispäevadeks. Teistes süsteemides kohaldavad kohtud kohtupraktikat, et määrata proportsionaalne mahaarvamine kindlaks piirangute laadi alusel.

Mahaarvamisega seotud vaidlusi esineb harva, sest eeskirjad on selgelt sätestatud ja neid kohaldatakse järjepidevalt. Olukordi, mis hõlmavad kattuvat eelvangistust seotud menetlustes saab lahendada õigusnormidega, mis väldivad arvestuse dubleerimist. Ebaseadusliku või ülemäärase eelvangistuse korral nähakse hüvitusmehhanismidega ette täiendavad kaitsemeetmed.

Üldised suundumused

Eelvangistuses viibitud aja mahaarvamine lõplikust vabadusekaotuslikust karistusest on kõigis liikmesriikides tavapärane. Siiski puudub ühtne lähenemisviis, et võtta karistuste arvutamisel arvesse alternatiivseid meetmeid (nt koduarest või elektrooniline järelevalve). Vaid vähesed liikmesriigid arvavad karistuse pikkusest maha kõik alternatiivid, samas kui mõned liikmesriigid ei võta arvesse ühtegi alternatiivset meedet.

MATERIAALSETE KINNIPIDAMISTINGIMUSTE MIINIMUMNÕUDED

1. Majutus

(34) Liikmesriigid peaksid määrama igale kinnipeetavale minimaalse pindala, mis on vähemalt 6 m² ühekohalistes kambrites ja 4 m² mitmekohalistes kambrites. Liikmesriigid peaksid tagama, et iga kinnipeetava isikliku ruumi absoluutne alampiir, sealhulgas mitmekohalises kambri, on vähemalt 3 m² kinnipeetava kohta. Kui kinnipeetava isikliku ruumi pindala on alla 3 m², siis on alust arvata, et rikutakse Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 3. Ruumi arvutamisel tuleks arvestada mööbliga hõivatud pinda, kuid mitte sanitaarruumide pinda.

(35) Liikmesriigid peaksid tagama, et kinnipeetava ruumi absoluutse minimaalse pindala 3 m² erandlikku vähendamist esineb ainult lühikese aja vältel, harva ja väikeses ulatuses ning seejuures on kinnipeetavale tagatud piisav liikumisvabadus väljaspool kambrit ja nõuetekohane kambriväline tegevus. Lisaks peaksid liikmesriigid tagama, et sellistel juhtudel on asutuses üldised kinnipidamistingimused nõuetekohased ja et asjaomase isiku kinnipidamistingimused ei hõlma muid raskendavaid asjaolusid, näiteks muid puudusi kambrite või sanitaarruumide minimaalsetes struktuurinõuetes.

(36) Liikmesriigid peaksid tagama kinnipeetavatele päevavalguse ja värske õhu nende kambrites.

Kinnipidamisasutuste majutusnõuded kajastavad juriidiliste kohustuste, haldustavade ja materiaalse piirangute, näiteks ülerahvastatuse kombinatsiooni. Kuigi enamik liikmesriike on kehtestanud kohustuslikud miinimumnõuded isikliku ruumi, sanitaarruumide, valgustuse, ventilatsiooni ja magamisaseme kohta, on nõuete täitmine struktuursete ja tegevuslike probleemide tõttu väga erinev.

Märkimisväärne arv liikmesriike on võtnud siduva minimaalse ruumivajaduse (ruutmeetrites) üle esmaste õigusaktide, eeskirjade või halduseeskirjadega. Teised liikmesriigid tuginevad poliitilistele suunistele või mittesiduvatele nõuetele. Isegi jurisdiktsioonides, kus kehtivad kohustuslikud nõuded, on minimaalse isikliku ruumi suurus väga erinev. Mõned süsteemid näevad kinnipeetava kohta ette ruumi, mis on täpselt kooskõlas soovitatud tasemetega, kuid teised seavad piirid, mis on märkimisväärselt madalamad Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikas ja kinnipidamist käsitlevas soovitusel kindlaksmääratud nõuetest. Mõned jurisdiktsioonid lubavad teatud tingimustel, näiteks ajutise ülerahvastatuse või lühiajaliste paigutamiste korral, erandkorras 2 m² suurust minimaalset isiklikku ruumi. Liikmesriikides on ühekohalistes kambrites isikliku ruumi suurus 2–12 m², mis näitab väga suuri erinevusi kinnipeetavate elementaarsetes elustandardites ELis.

Nende standardite järgimine on erinev. Mitu liikmesriiki on teatanud, et kõigil kinnipeetavatel on võimalik kasutada vähemalt minimaalset nõutavat ruumi ja et ühelgi kinnipeetaval ei ole vähem kui 4 m² isiklikku ruumi. Teised liikmesriigid on teatanud, et väikesel osal kinnipeetavatest on isiklikku ruumi vähem kui soovitatud piirmääradega ette nähtud. Kuid vähestes liikmesriikides, kus on ulatuslik ülerahvastatus, on suurel osal (üle 50 %) kinnipeetavatest vähem kui 4 m² isiklikku ruumi. Ülerahvastatus sellistes süsteemides mõjutab ka mitut vanglat.

Vaid vähesed liikmesriigid kasutavad nõuete täitmise jälgimiseks ja mahutavuse piirmäärade ületamisel hoiatuste edastamiseks tänapäevaseid IT-põhiseid täitumuse haldamise vahendeid. Enamik neist tugineb käsitsi järelevalvele, regulaarsele aruandlusele või järelevalveasutuste tehtavatele kontrollidele.

Magamistingimused on erinevad. Paljud süsteemid on teatanud, et kinnipeetavad ei maga põrandamadratsitel ega kolmekordsetes narivoodites. Selliseid olukordi kirjeldatakse harvaesinevatena, ajutistena või piirduvad need konkreetsete turvatud kambritega. Väike arv jurisdiktsioone on teatanud kolmekordsete narivoodite laialdasest kasutamisest või ülerahvastatuse tõttu põrandal magavate kinnipeetavate märkimisväärselt arvust.

Enamik liikmesriike on teatanud, et kinnipeetavatele on tagatud päevavalgus ja värske õhk kambrites. Suitsetamist käsitlevad eeskirjad on erinevad: paljud liikmesriigid lubavad suitsetamist üksikambrites või ainult kõigi kinnipeetavate nõusolekul mitmekohalistes kambrites, kuid teistes liikmesriikides on siseruumides suitsetamine täielikult keelatud.

Ebapiisava majutuse korral kasutatavad abinõud on samuti väga erinevad. Mõned liikmesriigid annavad rohkem kambrit väljas veedetavat aega või võimalusi üleviimiseks, samas võimaldavad teised kohtulikku kontrolli, kaebuste esitamise korra rakendamist või karistuse lühendamist. Süsteemides, kus õigusruumi nõuded on madalad või erandid laialt levinud, on õiguskaitsevahendid sageli piiratud.

Üldised suundumused

Majutusnõuded on liikmesriigiti väga erinevad. Kuigi paljudes liikmesriikides on piisavalt ruumi ja nõuetekohased elamistingimused, seisavad teised liikmesriigid silmitsi vanglate suure ülerahvastatusega, mis mõjutab miinimumnõuete järgimist ja viib selleni, et mõned kinnipeetavad magavad pikka aega madratsitel. Järelevalvesüsteemid muutuvad küll paremaks, kuid on endiselt ebajärjekindlad.

2. Paigutamine

(37) Liikmesriikidel soovitatakse paigutada kinnipeetavad võimaluse korral kinnipidamisasutusesse, mis asub nende kodu lähedal või muus nende sotsiaalseks rehabilitatsiooniks sobivas kohas; seda tuleks kindlasti teha laste puhul.

(38) Liikmesriigid peaksid tagama, et kohtueelselt vahistatuid hoitakse süüdimõistatud kinnipeetavatest eraldi. Naisi tuleks hoida meestest eraldi. Lapsi ei tohiks kinni pidada koos täiskasvanutega, välja arvatud juhul, kui leitakse, et see on lapse parimates huvides.

(39) Kui kinnipeetav laps saab 18aastaseks ja alla 21aastaste noorte täiskasvanute puhul, kui see on asjakohane, peaksid liikmesriigid ette nägema võimaluse hoida isikut põhjendatud juhul jätkuvalt teistest täiskasvanud kinnipeetavatest lahus, võttes arvesse asjaomase isiku olukorda ning tingimusi, et see on kooskõlas isikuga koos kinnipeetavate laste parimate huvidega.

Paigutamispõhimõtted reguleerivad kinnipeetavate geograafilist paigutamist ja nende eraldamist kinnipidamisasutustes.

Kõigis liikmesriikides võetakse paigutamisosuste tegemisel arvesse kinnipeetavate peresidemeid ja varasemat elukohta. Perekonna lähedust peetakse üldiselt oluliseks suhete

säilitamisel ja taasintegreerumise toetamisel. Perekonna asukohal põhinevat paigutamist piirab aga sageli vajadus leida kinnipeetavatele asjakohased turvatasemed, raviprogrammid või olemasolevad ruumid. Meditsiiniliste või psühholoogiliste vajaduste täitmiseks mõeldud eriasutusse viimise korral võib olla vajalik kodupiirkonnast kaugemale paigutamine.

Enamik süsteeme eraldab kohtueelselt vahistatud ja süüdimõistetud kinnipeetavad, kuigi mõnes liikmesriigis osalevad need rühmad päeva jooksul ühises tegevuses. Sellest hoolimata järgitakse süütuse presumptsiooni kaitsmiseks üldiselt eraldamise eeldust.

Sooline eraldatus on peaaegu üldine. Naisi hoitakse tavaliselt eraldi ruumides või eraldi üksustes segaasutustes. Mõned süsteemid võimaldavad naistel osaleda järelevalve all segategevustes, kuigi majutus on eraldi.

Laialdaselt rakendatakse alaealiste eraldamist täiskasvanutest. Alla 18aastased lapsed paigutatakse tavaliselt spetsiaalsetesse alaealiste asutustesse või eraldi osakondadesse. Vanusepiirid on mõnes liikmesriigis erinevad ning mõnes liikmesriigis laiendatakse alaealiste paigutamist teatavatel tingimustel kuni 21aastastele või isegi 24aastastele isikutele. Väike arv süsteeme võimaldab noorte täiskasvanute (18–21aastased) juhtumipõhist paigutamist koos lastega või vastupidi, vanemate noorukite paigutamist koos täiskasvanutega, kui seda peetakse asjakohaseks.

Noorte täiskasvanute toetamise tavad on väga erinevad. Mõnes liikmesriigis on loodud spetsialiseeritud üksused või noortele suunatud programmid, teistes aga integreeritakse noored täiskasvanud teiste kinnipeetavatega ning neile pakutakse täiendavat haridus- ja rehabilitatsioonituge.

Üldised suundumused

Paigutamistavad kajastavad ühiseid eesmärke – kaitsta haavatavaid kinnipeetavaid, säilitada kohtueelselt vahistatute süütuse presumptsioon ja võimaldada rehabilitatsiooni –, kuid rakendamine sõltub asutuse ülesehitusest ja mahutavusest. Naiste ja laste eraldi majutamine on pidevalt prioriteediks seatud, samas on noorte täiskasvanute olukord erinev. Perekondlikku lähedust peetakse oluliseks, kuid mitte määravaks, kuna tegevusnõuded on sageli esimuslikud.

3. Hügieeni- ja sanitaartingimused

(40) Liikmesriigid peaksid tagama, et sanitaarruumid on kogu aeg juurdepääsetavad ja et need on kinnipeetavate jaoks piisavalt privaatsed, nii et tagatud on tegelik struktuuriline eraldatus mitmekohaliste kambrite eluruumidest.

(41) Liikmesriigid peaksid kehtestama tulemuslikud meetmed heade hügieeninõuete järgimiseks desinfitseerimise ja fumigeerimise abil. Lisaks peaksid liikmesriigid tagama, et kinnipeetavatele antakse põhilised hügieenitooted, sealhulgas hügieenisidemed, ning et kambrites on olemas soe voolav vesi.

(42) Liikmesriigid peaksid varustama kinnipeetavaid nõuetekohaste puhaste riiete ja voodipesuga ning nende esemete puhastamiseks ettenähtud vahenditega.

Hügieeni- ja sanitaartingimused on kinnipidamisasutustes vääriskuse, tervise ja haiguste ennetamise seisukohast keskse tähtsusega. Enamik liikmesriike on teatanud, et kinnipeetavatel on alati juurdepääs põhilistele sanitaarruumidele (tualetid ja valamud) kas kambrites või ühiskasutatavates ruumides, millele töötajatel on vahetu juurdepääs. Kambrisiseses sanitaarvarustuse ulatus ja kvaliteet on liikmesriigiti väga erinev.

Enamikus liikmesriikides on peaaegu kõigis kambrites nii tualett kui ka valamu. Mõned liikmesriigid on teatanud, et tualett ja valamu on olemas kõigis kambrites, teised on märkinud, et kõigis kambrites neid ei ole, eelkõige vanemates asutustes või mitmekohalistes kambrites. Mõnes süsteemis on sellised sanitaarruumid vähem kui 50 %-s kambritest, mistõttu peavad kinnipeetavad kasutama ühiseid sanitaarruume.

Privaatsus tualeti kasutamisel sõltub suurel määral sellest, kas tualetid on vaheseintega eraldatud. Mõned liikmesriigid on teatanud, et tualetid on vaheseintega eraldatud kõigil või peaaegu kõigil juhtudel, kuid teised tagavad selle kõigest vähem kui 50 % kambrite puhul. Mitmekohalistes kambrites on eriti tavaline, et tualetid ei ole vaheseintega eraldatud, mis tekitab muret vääriskuse ja privaatsuse pärast.

Mõned liikmesriigid on teatanud kahjuritest või sanitaarprobleemidest, nagu hallitus, putukad, rotid või voodilutikad, kuigi tavaliselt on neid vähestes ruumides. Mõned liikmesriigid on teatanud laialdasematest probleemidest, mis mõjutavad suurt osa asutustest. Ennetusmeetmed hõlmavad regulaarset kahjuritõrjet, ventilatsiooni parandamist ning madratsite kuumtöötlemist või asendamist uutega.

Voolav vesi on liikmesriikides üldiselt kättesaadav, kuid juurdepääs soojale veele on ebaühtlane. Mõnes liikmesriigis on soe vesi kõigis kambrites; teistes liikmesriikides ei ole seda enam kui 50 % kambritest. Väiksem rühm teatab, et kambrisisesene soe vesi on piiratud või puudub üldse, mistõttu peavad kinnipeetavad käima duši all ühisruumides vastavalt reguleeritud ajakavale.

Duši kasutamise sagedus on eri riikides erinev, ulatudes igapäevasest duši kasutamise võimalusest kuni ühe või kahe korra nädalas, ning mõnes vanglasüsteemis võimaldatakse naistele sagedamini duši kasutada.

Laialdaselt pakutakse hügieenitooteid, nagu seep, šampoon ja naiste hügieenitarbed. Enamik liikmesriike pakub selliseid tooteid tasuta, kuigi mõned lubavad kinnipeetavatel osta lisavarusid.

Riided ja voodipesu on tavaliselt tasuta, eelkõige kinnipidamisasutusse saabumisel. Pesupesemise kord on erinev, tavaks on riiete ja voodipesu pesemine üks või kaks korda nädalas. Mõned süsteemid võimaldavad kinnipeetavatel kasutada isiklikuks pesemiseks ühiseid pesupesemisvõimalusi.

Üldised suundumused

Hügieeninõuded on liikmesriigiti väga erinevad. Kuigi paljudes liikmesriikides on kambrites nõuetekohased sanitaartingimused ja privaatsus, kasutatakse teistes ühiseid sanitaarruume või ei ole tualetid ülejäänud kambrist eraldatud, eelkõige mitmekohalistes kambrites. Sooja vee kättesaadavus ja duši kasutamise sagedus on väga erinevad, mis kajastab taristu erinevusi. Mõnes liikmesriigis on endiselt probleemiks saastumine.

4. Toit

(43) Liikmesriigid peaksid tagama, et toitu antakse piisavas koguses ja see on piisavalt kvaliteetne, et rahuldada kinnipeetavate toiduvajadus, ning et toit valmistatakse ja serveeritakse hügieenilistes tingimustes. Lisaks peaksid liikmesriigid tagama, et kinnipeetavatele on alati kättesaadav puhas joogivesi.

(44) Liikmesriigid peaksid tagama kinnipeetavatele toitainerikka toidu, võttes arvesse nende vanust, puuet, tervist, füüsilist seisundit, usku, kultuuri ja töö laadi.

Toitumine on kinnipeetavate tervise ja heaolu põhikomponent ning enamik liikmesriike tunnustab kohustust pakkuda tasakaalustatud ja piisava kalorsusega toitu. Enamik liikmesriike on seadnud eesmärgiks pakkuda kolm söögikorda päevas, mille kalorsus jääb tavaliselt vahemikku 2 200–3 000 kilokalorit kinnipeetava kohta. Mõned liikmesriigid viivad oma nõuded sõnaselgelt vastavusse riiklike toitumissuunistega või kaasavad meditsiinilise järelevalve, et tagada piisavus.

Igapäevased kulutused toidule on liikmesriigiti väga erinevad. Mõned liikmesriigid teatavad suhteliselt suurtest kulutustest, mis võimaldavad pakkuda mitmekesisest ja toiteväärtuselt vaheldusrikast menüüd. Teistel on oluliselt väiksem eelarve, mõnel juhul vähem kui 2 eurot kinnipeetava kohta päevas. Need erinevused (mis ulatuvad vähem kui 2 eurost kuni rohkem kui 10 euronit kinnipeetava kohta päevas) tekitavad muret selle pärast, kas toidu kvaliteeti ja mitmekesisust on võimalik säilitada väheste kulutustega süsteemides, kuigi kõik jurisdiktsioonid kinnitavad vastavust minimaalsetele toitumissoonõuetele.

Enamik liikmesriike kohandab toitumist vastavalt terviseprobleemidele, allergiale, vanusega seotud vajadustele, rasedusele, rinnaga toitmisele ja religioossetele nõuetele. Taimetoit on laialt levinud ja vegantoit muutub üha kättesaadavamaks. Teatavad liikmesriigid pakuvad ka täiendavat einet või kohandatud ajakava kinnipeetavatele, kes tegelevad tööga või füüsiliselt nõudliku tegevusega.

Kõik liikmesriigid on teatanud, et igal ajal on olemas üldine juurdepääs puhtale joogiveele.

Üldised suundumused

Kalorsust ja toiduvalikut käsitlevad nõuded on liikmesriikides üldjoontes ühesugused, kuid toidueelarved on väga erinevad, ulatudes vähem kui 2 eurost kuni rohkem kui 10 euronit kinnipeetava kohta päevas. Suuremate kulutustega süsteemid võivad kergemini pakkuda värsket ja mitmekesisest toitu, samas kui väikeste kulutustega süsteemid võivad ametlikust vastavusest hoolimata toetuda vähem mitmekesisistele või madalama kvaliteediga võimalustele. Religioossete ja meditsiiniliste vajadustega seotud toitumiselased kohandused on kõigis liikmesriikides laialt levinud. Juurdepääs puhtale joogiveele on tagatud kõigis liikmesriikides.

5. Väljaspool kambrit ja õues veedetav aeg

(45) Liikmesriigid peaksid lubama kinnipeetavatel treenida vabas õhus vähemalt ühe tunni päevas ning tagama selleks avarad ja sobivad rajatised ja varustuse.

(46) Liikmesriigid peaksid võimaldama kinnipeetavatel veeta mõistliku aja väljaspool oma kambrit, et tegeleda töö, hariduse ja harrastustega, mis on vajalik piisaval tasemel inimestevaheliseks suhtluseks ja sotsiaalseks läbikäimiseks. Selleks et hoida ära piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise keelu rikkumist, peaksid liikmesriigid tagama, et kõik erandid sellest reeglist seoses julgeoleku erikorra ja -meetmetega, sealhulgas üksikvangistus, on vajalikud ja proportsionaalsed.

Väljaspool kambrit veedetav aeg on kinnipeetavate füüsilise ja vaimse heaolu jaoks väga oluline. Kõik liikmesriigid tagavad kinnipeetavatele vähemalt ühe (1) tunni vabaõhutegevust päevas, välja arvatud erandlikes tingimustes, nagu äärmuslikud ilmastikuolud või konkreetset turvameetmed. Seda nõuet järgitakse laialdaselt ning see kajastab ühist arusaama sellest, kui oluline on liikumine ja värskes õhus viibimine.

Lisaks kohustuslikule õues veedetavale tunnile varieerub keskmine päevane väljaspool kambrit veedetav aeg märkimisväärselt. Kuigi paljudes liikmesriikides on eesmärgiks seatud vähemalt kolm tundi, sõltuvad tegelikud arvud sageli kinnipidamisrežiimist, personali suutlikkusest, turvaklassifikatsioonist ja struktureeritud tegevuse kättesaadavusest. Mõned liikmesriigid, eelkõige need, kus süüdimõistetud kinnipeetavate jaoks on ette nähtud ulatuslikud programmid, lubavad märksa rohkem väljaspool kambrit veedetavat aega. Kohtueelselt vahistatud, kes ei ole kohustatud töötama ja kellel võib olla vähem programmiga seotud kohustusi, veedavad sageli rohkem aega oma kambrites. Mõned liikmesriigid on teatanud, et teatavate kinnipeetavate kategooriate puhul on keskmine väljaspool kambrit veedetav aeg vaid üks kuni kaks tundi.

Kinnipeetavatele pakutavad tegevused hõlmavad tavaliselt tööd, kutseõpet, formaalharidust, psühholoogilisi ja sotsiaalseid programme, sõltuvusravi, võlanõustamist, vanemluskursusi ja taasintegreerumistoetust. Samuti on levinud harrastused, nagu sport, kunst, muusika ja juurdepääs raamatukogudele või usutalitustele. Mõned süsteemid pakuvad vabatahtlike või valitsusväliste organisatsioonide pakutavaid spetsialiseeritumaid või kultuurilise suunitlusega programme, sealhulgas loomingulisi õpikodasid, aruteluringe või järelevalve all toimuvaid ühepäevaseid reise tingimustele vastavatele kinnipeetavatele.

Paljudes liikmesriikides kehtib julgeoleku erikord, kuigi määratlused on erinevad. Selline kord hõlmab sageli rangemat järelevalvet, piiratud liikumis- või isolatsioonimeetmeid ning võib hõlmata paigutamist spetsiaalselt turvatud kambritesse, sagedasemaid läbiotsimisi, pidevat valgustust või tegevuse piiramist. Sellise korra kohane paigutamine nõuab tavaliselt selliste riskide hindamist nagu vägivald, enesevigastamine, põgenemiskatsed või jõukudesse kuulumine. Vaja on regulaarset kontrolli tagamaks, et need meetmed ei läheks vajalikust kaugemale.

Üksikvangistuse (mis on määratletud kui 22-tunnine või pikem isolatsioon ilma sisuka inimkontaktita) kohta on statistikat vähe. Vähestel liikmesriikidel on terviklikud järelevalvesüsteemid, mis muudab võrdlemise keeruliseks. Olemasolevatest andmetest nähtub,

et üksikvangistus on olemas, kuid seda ei registreerita järjepidevalt ja see on eri asutustes väga erinev.

Üldised suundumused

Kinnipidamistingimuste üks kõige muutlikumaid aspekte on endiselt väljaspool kambrit veedetav aeg. Kõik liikmesriigid täidavad põhinõuet, et välitingimustes peab olema üks tund päevas, kuid üldiselt on väljaspool kambrit veedetav aeg taristu, personali ja programmide kättesaadavuse tõttu väga erinev. Struktureeritud tegevus on laialt levinud, kuid sageli eelistatakse süüdimõistatud kinnipeetavaid kohtueelselt vahistatutele. Julgeoleku erikord püsib kõigis liikmesriikides, tavaliselt on olemas kontrollimiseks ettenähtud kaitsemeetmed. Üks järjepidevaid suundumusi on usaldusväärsete andmete puudumine üksikvangistuse kohta, mis toob esile jätkuvad läbipaistvuse ja järelevalvega seotud probleemid.

6. Kinnipeetavate töö ja haridus nende ühiskonda taasintegreerumise toetamiseks

(47) Liikmesriigid peaksid investeerima kinnipeetavate sotsiaalsesse rehabilitatsiooni, võttes arvesse nende individuaalseid vajadusi. Selleks peaksid liikmesriigid püüdma tagada neile kasulikku tasustatud tööd. Selleks et toetada kinnipeetavate edukat taasintegreerumist ühiskonda ja tööturule, peaksid liikmesriigid eelistama tööd, mis hõlmab kutseõpet.

(48) Selleks et aidata kinnipeetavatel valmistuda vabanemiseks ja soodustada nende taasintegreerumist ühiskonda, peaksid liikmesriigid tagama, et kõigil kinnipeetavatel on juurdepääs turvalistele, kaasavatele ja kättesaadavatele haridusprogrammidele (sealhulgas kaugõppele), mis vastavad nende individuaalsetele vajadustele, võttes samas arvesse nende püüdlusi.

Tööd ja haridust peetakse laialdaselt rehabilitatsiooni ja taasintegreerumise olulisteks vahenditeks. Enamik liikmesriike pakub struktureeritud tegevusi, mis võimaldavad kinnipeetavatel omandada oskusi, säilitada igapäevaseid harjumusi ja arendada pädevusi vabastamisele järgnevas eluks. Siiski esineb märkimisväärsed erinevusi osalusmäärades, programmide kättesaadavuses ja individuaalse kavandamise kasutamises.

Paljud liikmesriigid toetavad süüdimõistatud kinnipeetavaid individuaalsete jõustamis- või rehabilitatsioonikavade kaudu. Nendes kavades määratakse kindlaks konkreetsed hariduslikud, kutsealased, psühholoogilised ja käitumuslikud eesmärgid, mis on kohandatud kinnipeetava vajadustele. Siiski ei kohalda kõik süsteemid individuaalseid jõustamiskavasid ühetaoliselt. Mõned liikmesriigid koostavad jõustamiskavad ainult nendele, kes kannavad pikemaid karistusi (vähemalt üks aasta) või kelle puhul leitakse, et nad vajavad sihipärast tuge. Mõned liikmesriigid säilitavad põhjaliku planeerimise kõigi kinnipeetavate jaoks, olenemata karistuse pikkusest. Kohtueelselt vahistatud saavad harva täieliku rehabilitatsioonikava, kuid neil on siiski juurdepääs haridus- või töövõimalustele, kui turva- ja menetluspiirangud seda võimaldavad.

Töös osalemine on väga erinev. Mõned liikmesriigid on teatanud, et ainult väike osa kinnipeetavatest teeb tööd, kuid teised liikmesriigid märgivad, et süüdimõistetud kinnipeetavate osalusmäär on väga suur. Kohtueelselt vahistatud osalevad vabatahtliku osalemise eeskirjade, süütuse presumptsiooni ja käimasolevate uurimistega seotud praktiliste takistuste tõttu palju harvemini.

Haridusvõimalused ulatuvad kirjaoskuse põhiprogrammidest ülikoolitasemel kaugõppeni. Paljud süsteemid võimaldavad kinnipeetavatel jätkata formaalharidust, mis algas enne nende kinnipidamist. Üha enam kasutatakse kaugõppeplatvorme, eelkõige tugeva IKT-taristuga süsteemides, kuigi juurdepääsu digivahenditele kontrollitakse sageli rangelt.

Kinnipeetavatele makstakse üldiselt töö eest tasu, kuigi palgatase on väga erinev. Mõned liikmesriigid pakuvad ka rahalisi või mitterahalisi stiimuleid hariduskursuste läbimiseks või raviprogrammides osalemiseks.

Üldised suundumused

Töö ja haridus on laialdaselt kättesaadavad, kuid juurdepääs neile on ebaühtlane. Süüdimõistetud kinnipeetavad saavad kõige rohkem kasu struktureeritud programmide ja individuaalsest planeerimisest, kuid kohtueelselt vahistatutel on vähem võimalusi. Osalemise määr on liikmesriigiti väga erinev, mida mõjutavad asutuse mahutavus, tööjõu kättesaadavus ja õigusraamistikud. Haridus on tänu kaugõppe võimalustele üha paindlikum.

7. Tervishoid

(49) Liikmesriigid peaksid tagama, et kinnipeetavatel on õigel ajal juurdepääs meditsiinilisele, sealhulgas psühholoogilisele abile, mida nad vajavad oma füüsilise ja vaimse tervise hoidmiseks. Selleks peaksid liikmesriigid tagama, et kinnipidamisasutustes pakutavad tervishoiuteenused vastavad samadele nõuetele kui riikliku tervishoiusüsteemi teenused, kaasa arvatud psühhiaatrilise ravi valdkonnas.

(50) Liikmesriigid peaksid pakkuma regulaarset meditsiinilist järelevalvet ning edendama vaksineerimis- ja tervisekontrolli programme (sealhulgas nakkushaiguste (HIV, B- ja C-hepatiit, tuberkuloos ja suguhaigused) ja mittenakkushaiguste (eriti vähi sõeluuringud) valdkonnas), millele järgneb diagnoos ja vajaduse korral ravi. Terviseõpetusprogrammid võivad aidata kaasa sõeluuringutes osalemise määra ja tervisealase teadlikkuse suurendamisele. Eelkõige peaksid liikmesriigid tagama, et erilist tähelepanu pööratakse uimastisõltuvusega kinnipeetavate ravile, nakkushaiguste ennetamisele ja ravile, vaimsele tervisele ning enesetappude ennetamisele.

(51) Liikmesriigid peaksid nõudma, et vabadusekaotuse perioodi alguses ja iga kord pärast isiku üleviimist tehtaks põhjendamatu viivitusega alati tervisekontroll.

Kõik liikmesriigid teevad vastuvõtmisel meditsiinilise läbivaatuse, kuigi selle toimumisaeg varieerub alates kohesest tervisekontrollist 24 tunni jooksul pärast saabumist kuni hindamiseni, mis viiakse läbi mitme päeva jooksul (tavaliselt 3–5 tööpäeva jooksul).

Enamik liikmesriike kontrollib nakkushaiguste suhtes, nagu HIV, hepatiit, tuberkuloos ja sugulisel teel levivad nakkused, ning teeb mittenakkuslike haiguste, sealhulgas vähktõve sõeluuringuid. Mõnes süsteemis keskendutakse peamiselt nakkushaigustele, mis kajastab vahendite piiratust või rahvatervishoiu riskide esikohale seadmist.

Tervishoiuteenuste osutamise mudelid on erinevad. Mõned liikmesriigid sõltuvad suurel määral asutusesisestest tervishoiutöötajatest, sealhulgas perearstidest, meditsiiniõdedest, psühholoogidest, psühhiaatritest ja hambaarstidest. Teised kasutavad segamudeleid, milles on ühendatud asutusesised teenused ja välisspetsialistid. Teatavad liikmesriigid, eelkõige need, kus on vanemad või väiksemad vanglad, pakuvad kohapeal üksnes põhilist arstiabi ning tuginevad ööpäevaringse arstiabi tagamiseks suures osas eriarstiabi teenuseid osutavatele haiglatele või ambulatoorsetele kliinikutele.

Enesetapud on endiselt probleemiks kõigis liikmesriikides. Esitatud arvud on väga erinevad. Mõnes jurisdiktsioonis on kinnipeetavate suure arvu tõttu suured absoluutarvud, kuid teistes riikides on kinnipeetavate arvuga võrreldes suuremad määrad (vahemikus 0,07–1,19 % kinnipeetavatest). Enamikus süsteemides on kehtestatud enesetapu ennetamise protokollid, sealhulgas aruandlus- ja uurimisvahendid, sõltumatud uurimised ning protokollid.

Sõltuvusravi on kättesaadav kõigis liikmesriikides. Teenuste hulka kuuluvad järelvalve all toimuv võõrutus, meditsiiniline ravi, psühhoteraapia, grupiteraapia seansid ja pikaajalised rehabilitatsiooniprogrammid. Need sekkumised on sageli osa laiemast vaimse tervise strateegiast, pidades silmas, et narkootiliste ainete kasutamine ja psühholoogiline haavatavus on omavahel seotud.

Üldised suundumused

Kuigi kõik liikmesriigid pakuvad põhiteenuseid ja esialgset tervisekontrolli, on eriarstiabi kättesaadavus väga erinev. Enesetappude ennetamine ja sõltuvusravi on kõigis liikmesriikides esmatähtsad. Levinud suundumus on tuginemine kombineeritud meditsiinimudelitele ja väliste teenuseosutajate integreerimine eriravisse.

8. Vägivalla ja väärkohtlemise ennetamine

(52) Liikmesriigid peaksid võtma kõik mõistlikud meetmed kinnipeetavate ohutuse tagamiseks ning igasuguse piinamise või väärkohtlemise ärahoidmiseks. Eelkõige peaksid liikmesriigid võtma kõik mõistlikud meetmed tagamaks, et kinnipeetavad ei langeks kinnipidamisasutuse personali vägivalla või väärkohtlemise ohvriks ning et austataks nende inimväärikust. Samuti peaksid liikmesriigid nõudma, et kinnipidamisasutuste töötajad ja kõik pädevad asutused kaitseksid kinnipeetavaid teiste kinnipeetavate vägivalla või väärkohtlemise eest.

(53) Liikmesriigid peaksid tagama, et selle üle tehtaks järelevalvet, kuidas kinnipidamisasutuste töötajad seda hoolsuskohustust täidavad, samuti iga kord, kui nad jõudu kasutavad.

Vägivalla ennetamine ja väärkohtlemise eest kaitse tagamine on kinnipidamissüsteemide peamised kohustused. Liikmesriigid on teatanud erinevatest lähenemisviisidest andmete kogumisele, riskijuhtimisele, töötajate koolitamisele ja järelevalvemehhanismidele, mis kajastab erinevat institutsioonilist suutlikkust ja aruandluskultuuri. Kuigi surmaga lõppevaid vahejuhtumeid esineb üldiselt harva, esineb liikmesriikides erineval määral mittesurmavat vägivalda, hirmutamist ja agressiooni.

Paljudes jurisdiktsioonides on endiselt raske saada usaldusväärseid andmeid vägivaldsete vahejuhtumite kohta. Mõned liikmesriigid peavad tsentraliseeritud andmebaase, kus dokumenteeritakse raskete vigastusega või surmaga lõppenud vägivald, teised aga tuginevad vanglate käsitsi esitatud aruandlusele, mis piirab täpsust ja võrreldavust. Enamik liikmesriike on teatanud surmaga lõppenud vahejuhtumite väikesest arvust või nende puudumisest asjaomaste aastate jooksul. Mittesurmava vägivalla statistika näitab märkimisväärset mitmekesisust: mõned süsteemid registreerivad igal aastal sadu või tuhandeid vahejuhtumeid, kuid teised teatavad vaid mõnest üksikust vahejuhtumist.

Kinnipeetavate vägivalla ennetamise meetmed hõlmavad tavaliselt struktureeritud riskihindamist, meditsiinitöötajate aruandlusprotokolle, kaitsevajaduste kaardistamist ja kaameravalvet.

Mõne liikmesriigi teatatud muude meetmete hulka kuuluvad vägivallatu keskkonna edendamine näiteks sisekujunduse valikute ja järelevaatajate kohaloleku abil; suure riskiga kinnipeetavate sagedasem jälgimine ja regulaarne keha läbiotsimine; programmid, mille eesmärk on aidata kinnipeetaval hallata oma emotsioone ja impulsse, näiteks agressiivsusevastane koolitus või loomateraapia; vanglapolitsei eriüksused ning valdkondadevahelised järelevalvekomisjonid.

Paljudes süsteemides kasutatakse dünaamilisi turvastrateegiaid, mis rõhutavad pidevat suhtlust töötajate ja kinnipeetavate vahel, et ennetada konflikte ja teha riskid varakult kindlaks. Töötajate koolitus hõlmab sageli pingete leevendamise tehnikaid, agressiivse käitumise ohjamist ja jõu kasutamise protokolle.

Peaaegu kõik liikmesriigid kinnitasid, et vanglate meditsiinitöötajatel on kohustus teatada väärkohtlemisele viitavatest juhtumitest automaatselt vangla juhtkonnale (nt vanglaülemale või vanglajuhile), pädevale politseiosakonnale ja/või järelevalvet teostavale prokuröri. See

kohustus kehtib sõltumata sellest, kas väärkohtlemine on omistatav teisele kinnipeetavale või vanglatöötajatele. Mõned liikmesriigid märkisid, et meditsiinitöötajad on põhimõtteliselt seotud konfidentsiaalsusega ja saavad seega avaldada isikuandmeid alles pärast nõusoleku saamist. Kuid isegi nendes liikmesriikides on erandeid, eriti kui asjaomane kinnipeetav on alaealine või muul viisil haavatav, kui meditsiinitöötajad olid vahejuhtumi tunnistajaks, kui väärkohtlemine kujutab endast rasket kuritegu, mille eest on ette nähtud rohkem kui ühe aasta pikkune vangistus, ja/või kui esineb märkimisväärne oht kinnipeetava või kolmandate isikute elule või tervisele. Mõnes liikmesriigis võib või tuleb konfidentsiaalsust rikkuda kõigil juhtudel, kui sellega on seotud vanglatöötajad.

Töötajate väärkohtlemisevastased kaitsemeetmed sarnanevad nendega, mida kohaldatakse kinnipeetavate vahelise vägivalla suhtes, mida on kirjeldatud eespool.

Muud töötajatepoolse väärkohtlemise vastased meetmed, millest mõned liikmesriigid on teatanud, hõlmavad spetsiaalseid vanglaosakondi, mille ülesanne on jälgida kinnipeetavate võimalikku väärkohtlemist töötajate poolt, kinnipeetavatega suhtlevate töötajate kohustuslikke kehakaameraid, töötajate koolitamist inimõiguste ja piinamise tõkestamise valdkonnas, haavatavusealast koolitust ning juurdepääsu sisemisele ja välisele aruandekohustusele ja kaebuste esitamise menetlustele. Lisaks sellele teatasid peaaegu kõik liikmesriigid, et neil on olemas süsteemid kinnipeetavate vastu jõu kasutamise registreerimiseks, kuigi need süsteemid võivad olla erineva ulatuse ja keerukusega, alates kaamerasalvestiste kättesaadavusest kuni vanglatöötajatele kohustuse kehtestamiseni esitada aruanne oma juhile ja/või järelevalvet teostavale kohtunikule või prokurörile. Enamikus liikmesriikides on samuti (või vähemalt) olemas keskne IT-süsteem või logi, et registreerida kõik töötajate ja kinnipeetavate vahelised ebatavalised vahejuhtumid, sealhulgas jõu kasutamine, ning mõnes liikmesriigis on spetsiaalne aruandluskord relvade, näiteks tulirelvade ja kumminuiade kasutamise kohta.

Töötajate ja kinnipeetavate suhtarvud on eri jurisdiktsioonides samuti väga erinevad, ulatudes vähem kui 0,2 töötajast kinnipeetava kohta rohkem kui 0,8 töötajani kinnipeetava kohta, mis kajastab erinevusi personalimudelites, vangla suuruses ja vahendite piiratuses. Mõnel süsteemil on suhteliselt suur suhtarv, mis toetab intensiivsemat järelevalvet ja dünaamilist turvalisust, kuid teistel on kinnipeetavate arvuga võrreldes vähem töötajaid, mis tekitab probleeme järelevalve ja ohutusega.

Üldised suundumused

Liikmesriikides on endiselt prioriteediks vägivalla ja väärkohtlemise ennetamine, kuigi andmete kvaliteet ja järelevalvesuutlikkus on väga erinev. Surmaga lõppevaid vahejuhtumeid esineb harva, kuid jätkuvalt tekitab probleeme mittesurmav vägivald. Süsteemid keskenduvad üha enam ennetusstrateegiatele, töötajate koolitamisele ja dünaamilisele turvalisusele. Töötajate arv on väga erinev, mis mõjutab järelevalve ja ohutuse taset.

9. Kontakt välismaailmaga

(54) Liikmesriigid peaksid lubama kinnipeetavaid külastada nende perel ja teistel isikutel, näiteks nende esindajatel, sotsiaaltöötajatel ja arstidel. Samuti peaksid liikmesriigid võimaldama kinnipeetavatel selliste isikutega vabalt suhelda kirja teel ja nii sageli kui võimalik telefoni teel või muude sidevahendite kaudu, sealhulgas puuetega inimeste jaoks mõeldud alternatiivsete sidevahendite kaudu.

(55) Liikmesriigid peaksid tagama sobivad vahendid perekülastuste korraldamiseks lapsesõbralikes tingimustes, mis on kooskõlas turvanõuetega, kuid ei ole lastele nii traumeerivad. Sellised perekülastused peaksid tagama pereliikmete vahel regulaarse ja tähendusriikka kontakti säilimise.

(56) Liikmesriigid peaksid kaaluma suhtlemise võimaldamist digivahendite, näiteks videokõnede kaudu, et muu hulgas võimaldada kinnipeetavatel säilitada kontakt oma perega, kandideerida tööle, osaleda koolitustel või otsida vabanemiseks valmistudes elukohta.

Perekonna, sõprade, esindajate ja kogukonna toetusega sidemete säilitamine on humanse kinnipidamise ja eduka taasintegreerumise oluline osa. Kõik liikmesriigid tagavad kinnipeetavatele õiguse säilitada kontakt välismaailmaga, kuigi külastuste ja teabevahetuse sagedus, kestus ja tingimused on väga erinevad.

Näiteks on igas riigis lubatud perekülastused eelvangistuse ajal. Minimaalne sagedus võib aga ulatuda ühest või kahest korrast kuus kuni ühe kuni kolme korrani nädalas või iga päevani või nii sageli, kui institutsiooniline suutlikkus seda võimaldab, samas kui iga külastuse teatatud minimaalne kestus on enamikus jurisdiktsioonides 30–60 minutit. Lisaks sellele käsitletakse mõnes liikmesriigis abikaasa külastusi perekülastustega sarnaselt või lubatakse täiendavat pikemat külastust igas kuus või kvartalis, kui teatavad tingimused on täidetud, kuid teised liikmesriigid ei näe seda võimalust üldse ette. Ööbimisega külastused on võimalikud samuti teatavatel tingimustel ja harvemini (tavaliselt üks kord või kaks korda kuue kuu jooksul), kuid ainult vähestes jurisdiktsioonides. Seevastu advokaatidel on taotluse korral juurdepääs oma klientidele kõigis liikmesriikides.

Enamasti ei muutu need külastusreeglid pärast kohtumenetlust. Mõnes liikmesriigis võib perekülastuste sagedust vähendada, kuid nende kestus kipub pikenema, samas kui teistes võib sagedus samuti suureneda. Lisaks sellele on rohkem liikmesriike valmis korraldama abikaasa külastusi ja/või ööbimisega külastusi.

Peaaegu kõik liikmesriigid kinnitasid, et nii eelvangistuse kui ka kohtujärgse kinnipidamise puhul kehtib erikord laste külastusteks. Sellise korra ulatus ja eesmärk võivad siiski ulatuda põhiliste laste turvalisuse tagamise nõuete täitmisest (eelkõige lapse saatmine asjakohase täiskasvanu poolt) kuni lapsesõbralike alade loomiseni (mänguasjadega jne), millest enamik liikmesriike teatas, pikemate või täiendavate külastusteni, mille puhul võetakse arvesse koolitunde, ning struktureeritud tegevuste ja personaliga varustatud programmideni, mille eesmärk on edendada tervet sidet vanema ja lapse vahel ning katkestada põlvkondadevaheline ebasoodsate olude ja vangistuse tsüklid.

Külastusõiguste piiramise põhjuste loetelu, mis hõlmab kas keelde ja piiranguid või jälgimist, sealhulgas tehniliste vahendite abil, võib hõlmata muret turvalisuse ja korra pärast, samuti distsiplinaarmedeid vanglareeglistiku rikkumise eest, laste heaoluga seotud kaalutlusi või vanemate nõusoleku puudumist. Lisaks sellele takistab käimasolevate kohtueelsete uurimiste (kohtu määratud) kaitse kontakte ohvrite ja tunnistajatega, jõukude liikmetega jne ning kohtujärgse kinnipidamisega seotud eesmärgi (kohtu määratud) kaitse takistab kontakte isikutega, kellel on tõenäoliselt kahjulik mõju rehabilitatsiooni- ja taasintegreerumispüüdlustele.

Kirjad ja telefonikõned on kõigis liikmesriikides tavapäraselt lubatud, kuigi kõnede sagedus ja kestus võivad olla piiratud. Tavaliselt on need lubatud vähemalt kord nädalas, keskmiselt 10–20 minutit, ja tingimusel, et kinnipeetav on otnud piisavalt kõneaega. Lisaks sellele on enamik liikmesriike võtnud kasutusele või võtab praegu kasutusele videokõned, mis toimuvad kas lisaks regulaarsetele kohapealsetele külastustele või nende asemel. Need videokõned on mõeldud eelkõige perele ja väikelastele ning eelkõige kohtujärgse kinnipidamise puhul, kus selliste suhete säilitamine võib olla keerulisem. Erinevalt telefonikõnedest võivad videokõnede suhtes kehtida tingimused, nagu eelnev nõusolek ja järelevalve, kuid need võivad kesta ka kauem, näiteks mõned liikmesriigid lubavad kuni kaks tundi seansi kohta. E-posti teel suhtlemine ja interneti sõltumatu kasutamine on seevastu suures osas kättesaadavad. Mitu liikmesriiki teatas eranditest konkreetsetel eesmärkidel, nagu haridustegevus, töö või isiklike asjade reguleerimine. Kuid sellistel juhtudel antakse juurdepääs üldiselt ainult teatavatele nn valgesse nimekirja kantud veebisaitidele ja see ei ole mõeldud isiklikuks suhtluseks.

Nagu külastused, võib ka suhtlus välismaailmaga olla piiratud või keelatud. Kirju võib avada, lugeda ja/või tagasi võtta, välja arvatud ametliku või eelisõigusega kirjavahetuse puhul. Kõnesid võib salvestada ja valitavad telefoninumbrid võivad vajada heakskiitu. Nende meetmete rakendamise põhjused on liikmesriigiti erinevad. Need hõlmavad muret julgeoleku ja korra pärast, eelkõige seoses kuritegevuse ja/või (edasise) radikaliseerumise ennetamisega, samuti distsiplinaarmedeid vanglareeglistiku rikkumise korral. Muud põhjused hõlmavad käimasolevate kohtueelsete uurimiste (kohtu määratud) kaitset (tunnistajate mõjutamise oht jne) ja ohvrite (kohtu määratud) kaitset ning laiemat kohtujärgse kinnipidamisega seotud eesmärki. Peaaegu kõik liikmesriigid soovisid rõhutada, et iga otsus teabevahetusvajaduste piiramise või keelamise kohta peab olema sihipärane, põhjendatud ja ajutine, kuid enamik neist ei suutnud ajapiirangut kindlaks määrata. Kohtumäärused võivad kehtida kogu eelvangistuse kestuse jooksul, kuid distsiplinaarmeded on paratamatult lühemad. Üldiselt näib, et juhtpõhimõteteks on proportsionaalsus ja regulaarne läbivaatamine.

Üldised suundumused

Kontaktid välismaailmaga on laialdaselt lubatud, kuid neid rakendatakse ebaühtlaselt. Tavapärased on perekülastused ja telefoniühendus, kuid üha levinumad on videokõned. Juurdepääs internetile ja e-postile on endiselt piiratud. Liikmesriigid pööravad suurt tähelepanu lastele suunatud külastuskorrale. Üldine suundumus kajastab tasakaalu turvalisuse tagamise ja sisukate sotsiaalsete sidemete võimaldamise vahel, kusjuures nüüdisaegsed tehnoloogiad laiendavad järk-järgult suhtlusvõimalusi.

10. Õigusabi

(58) Liikmesriigid peaksid tagama kinnipeetavatele tõhusa juurdepääsu juristi abile.

(59) Liikmesriigid peaksid austama kinnipeetavate ja nende õigusnõustajate vaheliste kohtumiste ja muude suhtlusviiside, sealhulgas õiguslase kirjavahetuse konfidentsiaalsust.

(60) Liikmesriigid peaksid võimaldama kinnipeetavatel tutvuda kohtumenetlusega seotud dokumentidega või lubama neil neid dokumente enda valduses hoida.

Kõik liikmesriigid kinnitasid rohkem või vähem üksikasjalikult, et kohtueelselt vahistatutel on juurdepääs õigusabile, eelkõige kasutades oma õigust määrata kaitsja. Paljud liikmesriigid selgitasid, et eelvangistus on olukord, mis nõuab kohustuslikku kaitset, ning et tasuta õigusabi ja riiklikud kaitsjad on kättesaadavad neile, kellel ei ole piisavalt rahalisi vahendeid (nagu on määratletud siseriiklikes õigusaktides). Lisaks sellele märkisid mõned liikmesriigid, et nende vanglate töötajad ja sotsiaaltöötajad annavad kohtueelselt vahistatutele praktilist teavet ja nõu selle kohta, kuidas abi otsida (advokaatide, valitsusväliste organisatsioonide jne loetelu), ning võivad aidata luua esmase kontakti. Suhtlus ja kirjavahetus kaitsjaga on kõigis liikmesriikides eelisseisundis ning nende külastuste suhtes ei kohaldata piiranguid.

Pärast karistuse määramist on kinnipeetavatel kõigis liikmesriikides õigus taotleda õigusabi haldus- või distsiplinaarotsuste ja turvameetmete vaidlustamiseks ning esitada kaebusi väärkohtlemise või halbade kinnipidamistingimuste kohta kas riigisiselt, kohtus või rahvusvaheliste mehhanismide kaudu. Enamik liikmesriike märkis taas tasuta õigusabi kättesaadavust ja väike arv neist teatas, et tasuta õigusabi pakuvad advokaadid viibivad regulaarselt vanglates, et anda nõu. Paljudes liikmesriikides on õigusabi saamise õiguse hõlbustamiseks kehtestatud järgmised meetmed:

- võimalus kasutada kaugkonsultatsiooni (IP-kõnet) advokaadiga;
- advokaadi ja kinnipeetava vahelised telefonikõned, e-kirjavahetus ja kirjavahetus;
- kinnipeetava juurdepääs toimikule (advokaadi kaudu);
- kinnipeetava juurdepääs arvutile märkmete tegemiseks;
- esindamata kinnipeetavate jaoks ettenähtud advokaatide loetelu, ning
- luba advokaadil tuua vanglasse oma arvuti.

Enamik liikmesriike annab kinnipeetavatele füüsilise juurdepääsu isiku- ja/või juhtumitoimikutele. Mõned liikmesriigid pakuvad kõigil või mõnel juhul ka digitaalset juurdepääsu (turvalisel vaatamisplatvormil, USB kaudu jne).

Üldised suundumused

Õigusabi on tagatud kõigis liikmesriikides. Kohustuslik kaitse eelvangistuses, tasuta õigusabi ja tugev konfidentsiaalsuskaitse loovad tugevad kaitsemeetmed. Digitaalne juurdepääs õigusteabele laieneb, kuid selle ulatus on erinev.

11. Taotlused ja kaebused

(61) Liikmesriigid peaksid tagama, et kõiki kinnipeetavaid teavitatakse selgel viisil konkreetselt nende kinnipidamisasutuses kohaldatavatest eeskirjadest.

(62) Liikmesriigid peaksid soodustama tõhusat juurdepääsu menetlusele, mis võimaldab kinnipeetavatel ametlikult vaidlustada kinnipidamisasutuses viibimisega seotud aspekte. Eelkõige peaksid liikmesriigid tagama, et kinnipeetavatel on võimalik oma kohtlemise kohta vabalt esitada konfidentsiaalseid taotlusi ja kaebusi sise- ja välismehhanismide kaudu.

(63) Liikmesriigid peaksid tagama, et kinnipeetavate kaebusi käsitleb viivitamata ja hoolsalt sõltumatu asutus või kohus, mis on volitatud määrama abimeetmeid, eelkõige meetmeid piinamise või ebainimliku või alandava kohtlemise lõpetamiseks.

Tõhusad kaebuste esitamise mehhanismid tagavad vastutuse, läbipaistvuse ja kinnipeetavate õiguste austamise. Kõik jurisdiktsioonid pakuvad kinnipeetavatele mehhanisme teabe saamiseks ning taotluste ja kaebuste esitamiseks tingimuste, kohtlemise või menetlusküsimuste kohta.

Kõik liikmesriigid kinnitasid, et kinnipeetavaid teavitatakse saabumisel selgel viisil selle asutuse eeskirjadest, kus neid kinni peetakse. Enamikus liikmesriikides tehakse seda suuliselt – näiteks vastuvõtuvestlusel vanglajuhiga – ja/või kirjalikult, kasutades brošüüre, lühijuhendeid, illustreeritud plakateid jne, mis antakse kinnipeetavatele ja/või mis asuvad kambrites ja ühisruumides. Mõned liikmesriigid teatasid ka teabevideote kasutamisest. Mõned liikmesriigid paistsid silma ka oma pingutuste poolest olulise teabe elektroonilisel kujul kättesaadavaks tegemisel, luues spetsiaalsed IT-portaalid, näiteks organisatsiooni intraneti (kus on jaotised eeskirjade, õiguste ja dokumentide kohta, aga ka tegevuste uuendused ja uudised, isiklikud kontod toetuste haldamiseks jne), millele saab juurdepääsu kas otse kinnipeetava kambrist või infopunkti külastades. Kõik liikmesriigid teatasid kindlalt, et olenemata teabe esitamise viisist tõlgitakse eeskirjad tõlgi või asjakohase tarkvara abil eri keeltesse.

Kaebuste esitamise mehhanismid on erinevad, kuid üldjuhul hõlmavad need suuliste või kirjalike kaebuste esitamist otse töötajatele, anonüümseid kaebustekaste, kaebuste vorme ja menetlusi, mis hõlmavad spetsiaalseid asutusesiseseid rolle, nagu vanglaombudsmanid, kaebustega tegelevad kohtunikud või prokurörid. Mõnes süsteemis kasutatakse suhtluse hõlbustamiseks kinnipeetavate valitud esindajaid või tugiisikuna tegutsevaid kaaskinnipeetavaid.

Kinnipeetavate kaebustele vastuse saamise ajapiirangud on liikmesriigiti erinevad ning sõltuvad nii kaebuse laadist ja kiireloomulisusest kui ka esitamise viisist. Enamik liikmesriike teatas, et kaebusi menetletakse ja käsitletakse võimalikult kiiresti – kolmest päevast kuni kõige rohkem 2–3 kuuni.

Asutusevälised kaebuste esitamise menetlused hõlmavad tavaliselt vanglaametit, vanglateenistuse juhti ja kõrgeimat järelevalveasutust (tavaliselt justiitsministeeriumi), samuti sõltumatuid riiklikke ametnikke, nagu vanglavolinik või ombudsman, ning rahvusvahelisi järelevalveasutusi, eelkõige piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komiteed. Enamik liikmesriike nimetas ka pädevate riiklike ja rahvusvaheliste kohtute poolse kohtuliku kontrolli võimalust (sealhulgas asutusesiseste

kaebuste alusel tehtud haldusotsuste puhul). Lisaks sellele on kinnipeetavatel alati vabadus pöörduda politsei ja prokuratuuri ning kaitsja poole, et juhtida tähelepanu asjakohastele kaebustele ja väärkäitumisele.

Üldised suundumused

Liikmesriikides on juurdepääs kaebuste esitamise mehhanismidele ulatuslik, kuid erineva keerukusega. Digiüleminek parandab järk-järgult läbipaistvust ja reageerimisaega. Teavet (ka eri keeltes) antakse asutusse vastuvõtmisel. Väline järelevalve on endiselt oluline vahend asutusesiseste kaebuse esitamise mehhanismide täiendamiseks.

12. Erimeetmed naistele ja tüdrukutele

(64) Kui liikmesriigid teevad otsuseid, mis mõjutavad naiste ja tüdrukute kinnipidamisega seotud aspekte, peaksid nad võtma arvesse naistele ja tüdrukutele omaseid füüsilisi, kutsealaseid, sotsiaalseid ja psühholoogilisi vajadusi ning sanitaar- ja tervishoiunõudeid.

(65) Liikmesriigid peaksid lubama kinnipeetavatel sünnitada väljaspool kinnipidamisasutust asuvas haiglas. Kui laps sünnib siiski kinnipidamisasutuses, peaksid liikmesriigid korraldama kogu vajaliku toetuse ja vahendid, et kaitsta ema ja lapse vahelist sidet ning nende füüsilist ja vaimset heaolu; see peab hõlmama nõuetekohast sünnituseelset ja -järgset tervishoidu.

(66) Liikmesriigid peaksid lubama kinnipeetavate väikelastel viibida oma vanemaga kinnipidamisasutuses laste parimatele huvidele vastaval määral. Liikmesriigid peaksid pakkuma vastavaid majutusvõimalusi ja võtma kõik mõistlikud lapsesõbralikud meetmed, et tagada karistuse täideviimise ajal sellest mõjutatud laste tervis ja heaolu.

Kinnipeetavatel naistel on selged vajadused, mis on seotud tervishoiu, turvalisuse, perekondlike kohustuste ja haavatavusega väärkohtlemise suhtes. Liikmesriigid on võtnud nende vajaduste täitmiseks mitmesuguseid meetmeid, kuigi nende pakkumise tase on väga erinev.

Liikmesriigid tagavad naiste paigutamise eraldi asutustesse või eraldi osakondadesse, samuti naiste hügieenitooted ning ema ja lapse üksused, mis võimaldavad naistel elada koos oma lastega, kui nad kannavad karistust või ootavad kohtumenetlust (vt allpool). Peale selle märkis enamik liikmesriike, et nad on kindlalt võtnud eesmärgiks pakkuda naissoost kinnipeetavatele spetsialiseeritud ravi ja toetusmeetmeid. Nende hulka võivad kuuluda füüsilise ja vaimse tervise alane eriarstiabi, eelkõige juurdepääs regulaarsetele günekoloogilistele uuringutele, sünnituseelsetele ja -järgsetele teenustele ning sotsiaalne, psühhosotsiaalne ja psühhiaatriline abi nende jaoks, kes kannatavad ärevuse või depressiooni all või on kogenud vägivalda või väärkohtlemist; naistele sobivad sportimisvõimalused ja vabaajategevused, haridusprogrammid või töö- ja kutseõppevõimalused, pikemad või lisakohtumised lastega; keha läbiotsimine ja/või järelevalve naissoost vanglatöötajate poolt ning distsiplinaarmedet, eelkõige üksikvangistuse rangemalt reguleeritud kasutamine raseduse ajal ja sünnitusjärgselt.

Kõik liikmesriigid kinnitasid, et naissoost kinnipeetavatel on tavaliselt lubatud sünnitada väljaspool vanglat, kuigi viimase kolme aasta jooksul sünnitanud kinnipeetavate absoluutarv on liikmesriigiti väga erinev, ulatudes vähem kui 10 sünnist rohkem kui 150 sünnini kinnipidamisasutuses. See omakorda viitab üsna erinevatele lähenemisviisidele rasedate naiste vangistusele kogu ELis.

Enamikus liikmesriikides on vanus, milleni lastel on lubatud emaga vanglas viibida, üks kuni kolm aastat, kui see on lapse parimates huvides. Mõnes liikmesriigis ei ole kehtestatud ranget vanusepiirangut, kuid mõnes liikmesriigis võivad lapsed jääda emaga vanglasse kuni kuueaastaseks saamiseni.

Enamik liikmesriike kinnitas, et neil on ema ja lapse üksused ning et lastega naised majutatakse neisse üksustesse.

Üldised suundumused

Naiste vajadusi võetakse kinnipidamissüsteemides üha enam arvesse, parandades tervishoidu, hügieenitingimusi, ohutust ja perede toetamist. Ema ja lapse üksused on laialdaselt kättesaadavad, kuigi nende struktuur ja vanusepiirid on erinevad. Sootundlik poliitika on endiselt ebaühtlane – mõned jurisdiktsioonid pakuvad terviklikke teenuseid ja teised tuginevad piiratumatele sätetele.

13. Erimeetmed välismaalastele

(67) Liikmesriigid peaksid tagama, et välismaalastel ja teistel keeleliste erivajadustega kinnipeetavatel on neile arusaadavas keeles mõistlik juurdepääs professionaalsele tõlgile ja tõlkijale.

(68) Liikmesriigid peaksid tagama, et välismaalasi teavitatakse põhjendamatu viivitusega nende õigusest taotleda kontakti oma kodakondsusriigi diplomaatilise või konsulaarteenistusega ning neile võimaldatakse mõistlikud vahendid nende teenistustega suhtlemiseks.

(69) Liikmesriigid peaksid tagama õigusabi puudutava teabe andmise.

(70) Liikmesriigid peaksid tagama, et välismaalasi teavitatakse võimalusest taotleda nende karistuse täideviimise või vabadusekaotusest kohtueelsete järelevalvemeetmete üleviimist nende kodakondsusriiki või alalise elukoha riiki, näiteks vastavalt raamotsusele 2008/909/JSK ning raamotsusele 2009/829/JSK.

Paljudes jurisdiktsioonides moodustavad välismaalased kinnipeetavate arvust märkimisväärse osa ning kinnipidamissüsteemid on kohandanud oma menetlusi, et kõrvaldada keelelised, õiguslikud ja sotsiaalsed takistused, millega sellised kinnipeetavad võivad kokku puutuda. Kõik liikmesriigid on teatanud erimeetmetest, mille eesmärk on tagada, et välismaalased mõistaksid ja kasutaksid oma õigusi, suhtleksid oma konsulaatidega ja saaksid taasintegreerumistoetust.

Lisaks teabe, näiteks kinnipidamisasutuse eeskirjade kirjalikule ja suulisele tõlkimisele teatasid paljud liikmesriigid täiendavatest meetmetest kinnipeetavate välismaalaste toetamiseks. Need meetmed hõlmavad eelkõige juurdepääsu asjakohastele keelekursustele, investeerimist tegevustesse, programmidesse või spetsialistidesse, et edendada integratsiooni ja kultuuridevahelisi oskusi, rahvusvaheliste telefoni- või videokõnede hõlbustamist peresidemete kaitsmiseks, majutust koos sama rahvusliku ja/või keelelise taustaga kinnipeetavatega ning abi sisserändeküsimustes. Eri liiki suulise tõlke teenused, mida liikmesriigid kasutavad, on sise- või välistõlgid (füüsilise kohalviibimisega), audio-/videotõlge, e-tõlke vahendid, mitmekeelsed töötajad või sama keelt kõnelevate kinnipeetavate abi.

Kõik liikmesriigid kinnitasid, et rahvusvaheliste lepingute raames ja ulatuses on välismaalastel õigus teatada kinnipidamisest oma diplomaatilisele või konsulaaresindusele ning et kirjavahetus, telefoni- või videokõned ning külastused võivad toimuda konfidentsiaalselt ja põhjendamatute piiranguteta. Samuti kinnitasid kõik liikmesriigid, et välismaalastel on juurdepääs tasuta õigus- ja menetlusabile samadel tingimustel kui nende endi kodanikel.

Peaaegu kõik liikmesriigid teatasid, et välismaalasi teavitatakse ennetavalt võimalusest taotleda nende karistuse täideviimise või vabadusekaotuseta kohtueelse järelevalvemeetme üleviimist nende kodakondsusjärgsesse riiki või alalise elukoha riiki vastavalt raamotsusele 2008/909/JSK ning raamotsusele 2009/829/JSK. Mõnes liikmesriigis annavad seda teavet vanglatöötajad vastuvõtmismenetluse ajal suuliselt ja/või kirjalikult ning keeles, millest kinnipeetav aru saab. Mõnes liikmesriigis on see lisatud teabebrošüüridesse, mis antakse kõigile kinnipeetavatele nende saabumisel. Mitu liikmesriiki selgitas siiski, et sellise üleviimise taotlemiseks on – vähemalt mõnel juhul – võimalik saada riiklikku tasuta õigusabi.

Üldised suundumused

Välismaalased saavad ulatuslikku menetluslikku tuge, eelkõige juurdepääsul kirjalikule ja suulisele tõlkele ning konsulaarasutustega suhtlemisel. Haridus- ja integratsioonimeetmed on üldlevinud, kuigi nende kättesaadavus on erinev, ning abi vabadusekaotuslike karistuste või järelevalvemeetmete üleviimisel on ebaühtlasem.

14. Erimeetmed lastele ja noortele täiskasvanutele

(71) Liikmesriigid peaksid tagama, et kõigis laste kinnipidamisega seotud küsimustes on esmatähtsad laste huvid ning et laste kinnipidamise aspekte mõjutavate otsuste tegemisel võetakse arvesse laste konkreetseid õigusi ja vajadusi.

(72) Liikmesriigid peaksid kehtestama laste jaoks nõuetekohase ja mitut valdkonda hõlmava kinnipidamisrežiimi, mis tagab ja säilitab nende tervise ning nende füüsilise, vaimse ja emotsionaalse arengu, õiguse haridusele ja koolitusele, selle, et nende õigust perekonnaelule kasutatakse tulemuslikult ja korrapäraselt, ning nende juurdepääsu programmidele, mis soodustavad nende taasintegreerumist ühiskonda.

(73) Distsiplinaarmed, sealhulgas üksikvangistuse, piirangute või jõu kasutamine peab olema rangelt vajalik ja proportsionaalne.

(74) Liikmesriikidel soovitatakse kohaldada alla 21aastaste noorte õigusrikkujate suhtes alaealiste kinnipidamisrežiimi.

Kinnipeetavad lapsed ja noored vajavad oma arenguvajaduste, suurenenud haavatavuse ja suurema rehabilitatsioonipotentsiaali tõttu spetsiaalseid kaitsemeetmeid. Liikmesriigid näevad ette mitmesugused kaitsemeetmed, millega reguleeritakse eraldamist, haridust, distsiplinaartavasid ja psühholoogilist tuge.

Lisaks eraldi paigutamisele teatas enamik liikmesriike, et alla 18aastaste laste ja vajaduse korral 18–21aastaste noorte täiskasvanute kinnipidamisrežiim põhineb mittekaristuslikel hariduslikel eesmärkidel ning sotsiaalsel ja psühholoogilisel toel, mis on vajalik kodanikuvastutuse ja -kuuluvuse tunde edendamiseks. Lisaks kohustuslikule kooliharidusele, kutseõppele ning asjakohasele spordi- ja vabaajategevusele hõlmavad konkreetset näited selle kohta, mida see võib tähendada, avatud või poolavatud elamistingimusi; spetsiaalse väljaõppega valdkondadevaheliste töötajate poolset suuremat järelevalvet ja juurdepääsu neile töötajatele; sagedast ja tihedat kontakti perekonnaga – sealhulgas koduviitide ja pereteraapia seansside ajal – ning osalemist kohalikus kogukonnas; samuti isiklike, emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste alast koolitust, näiteks selleks, et aidata edendada tervislikke toitumis- ja hügieeniharjumusi, kontrollida agressiooni ja vägivaldset käitumist, vältida sõltuvust ja suurendada sotsiaalset usaldust.

Enamik liikmesriike kinnitas üldiselt üksikvangistuse kui distsiplinaarmede olemasolu alla 18aastaste kohtueelselt vahistatute ja süüdimõistetud kinnipeetavate puhul. Nad selgitasid siiski, et tegemist on viimase abinõuga, mida kohaldatakse ainult raskete ja/või korduvate süütegude korral, nagu on täpsustatud vanglareeglistikus. Sellised süüteod hõlmavad põgenemist, uimastite või muude keelatud esemete toimetamist asutusse, ähvardusi ja vägivaldseid rünnakuid töötajate või teiste kinnipeetavate vastu, haiguse simuleerimist eesmärgiga, et nad viidaks asutusest välja, osalemist kollektiivses allumatuses jne. Mõned liikmesriigid kasutavad üksikvangistust ka kaitse eesmärgil, kui kahtlustatakse enesevigastamist või enesetapu ohtu, tervislikel põhjustel või kui on vaja kaitsta teisi haavatavaid kinnipeetavaid. Kuigi üksikvangistuses viibitud aeg peab olema proportsionaalne üksikvangistuse määramise põhjusega, võib selle maksimaalne kestus suurel määral erineda (3–

21 päeva). Enamikus liikmesriikides ulatub see 5–10 päevani, kuid üks liikmesriik piirab meedet nelja tunniga päevas mitte rohkem kui viiel järjestikusel päeval ning teine kohaldab seda tavaliselt ainult vaba aja veetmise ajal, nii et see ei mõjuta koolitegevust. Kuigi vähesed liikmesriigid on tegelikult täpsustanud üksikvangistuse otsuste läbivaatamise sagedust, märkisid paljud, et oluline on meditsiiniline ja psühholoogiline järelevalve.

Mitu liikmesriiki kinnitas, et lisaks üksikvangistusele või selle asemel kasutatakse alla 18aastaste laste puhul ka muid, vähem sekkuvaid distsiplinaarmeetmeid. Kõige levinumad neist on hoiatused ja noomitused, suurem jälgimine, teatavate esemete konfiskeerimine või kinnipidamine, taskuraha ja vanglapoes sisseostude tegemise piiramine, (kogukonna) vabaajategevuse ja kultuuriürituste piiramine, audiovisuaalsete seadmete (nt isikliku teleri) eemaldamine, külastuste ja telefonikõnede arvu või kestuse vähendamine, töö tegemise õiguse peatamine ja pakkide vastuvõtmise keelamine. Kõik need meetmed on ajutised, kestavad mõnest päevast kuni mitme kuuni korraga ning peavad olema proportsionaalsed toime pandud distsiplinaarsüütega. Seega õigustab näiteks lugupidamatus töötajate suhtes või oma kambri koristamata jätmine leebemat reageerimist kui uimastite varastamine või nendega kauplemine. Mõned liikmesriigid rõhutasid, kui oluline on kasutada distsiplinaarmeetmeid üksnes juhul, kui taastav või pedagoogiline sekkumine on ebaõnnestunud.

Üldised suundumused

Kõigis liikmesriikides on laste ja noorte täiskasvanute kaitse üks peaesmärke. Laialdaselt rakendatakse eraldamist täiskasvanutest, kohustuslikku haridust ja ulatuslikku psühholoogilist tuge. Üksikvangistuse piirangud ja rõhuasetus perekondlikele kontaktidele pakuvad järjepidevaid tagatisi. Lähenedamisviisid noortele täiskasvanutele (18–21aastased) erinevad rohkem, kuid paljudes süsteemides tunnistatakse üha enam nende konkreetseid arenguvajadusi.

15. Erimeetmed puuetega või raskete tervisehäiretega

inimestele

(75) Liikmesriigid peaksid tagama puuetega inimestele või muudele raskete tervisehäiretega inimestele nende erivajadustele vastava nõuetekohase hoolduse, mis on võrreldav riiklikus tervishoiusüsteemis pakutavaga. Eelkõige peaksid liikmesriigid tagama, et isikud, kellel on diagnoositud vaimse tervise häire, saavad eriarstiabi, vajaduse korral eriasutuses või kinnipidamisasutuse eriosakonnas meditsiinilise järelevalve all, ning et kinnipeetavatele tagatakse vabastamiseks valmistumisel vajaduse korral tervishoiuteenuste jätkumise.

(76) Materiaalsete kinnipidamistingimuste ja kinnipidamisrežiimide valdkonnas peaksid liikmesriigid pöörama erilist tähelepanu puuetega või raskete tervisehäiretega kinnipeetavate vajaduste rahuldamisele ja neile juurdepääsetavuse tagamisele. See peaks hõlmama sellistele kinnipeetavatele sobiva tegevuse pakkumist.

Puuetega ja raskete terviseprobleemidega inimestel on raske kinnipidamisasutuses hakkama saada ning liikmesriigid on välja töötanud mitmesugused meetmed nende vajaduste

kindlakstegemiseks, tingimuste kohandamiseks nende vajadustele vastavalt ja nende inimeste toetamiseks. Liikmesriigid annavad üldist teavet füüsilise ja vaimse tervise teenuste osutamise kohta ning on kehtestanud programmid sõltuvusprobleemide ja võõrutusnähtude raviks. Lisaks nendele meetmetele on liikmesriikide kõige sagedamini nimetatud meetmed kinnipidamistingimuste kohandamiseks puuetega või raskete terviseprobleemidega (nii kohtueelselt vahistatud kui ka süüdimõistatud) kinnipeetavate vajadustele seotud kambrite, osakondade ja ühiskasutatavate ruumide juurdepääsetavuse tagamisega liikumispuudega ja eakatele kinnipeetavatele. See võib hõlmata kõike alates kõrgendatud kambrisestest tualettidest ja dušitoolidest, lisatud käsipuudest ja reguleeritavatest vooditest kuni kaldteede, liftide ja laiemate koridorideni (sealhulgas külastuskohtades). Mõned liikmesriigid mainisid ka abivahendite, näiteks karkude ja ratastoolide pakkumist, kuigi seda peetakse eeldatavasti kõigis jurisdiktsioonides hädavajalikuks tervishoiuteenuseks. Teised märkisid, et kinnipeetavad võivad saada eriabi, mis aitab neil igapäevaeluga toime tulla. Eritegevusi ja -kohtlemist, nagu spordiprogrammid, töövõimalused jne, mainisid aga ainult mõned liikmesriigid. Lisaks sellele teatas üle kolmandiku kõigist liikmesriikidest spetsiaalsete vaimse tervise ja/või uimastisõltuvuse osakondade olemasolust.

Üldised suundumused

Liikmesriikides tunnistatakse üha enam puuetega seotud vajadusi, kuid nende täitmine on endiselt erinev. Kohandused hõlmavad struktuurilisi kohandamisi ja mõnel juhul abivahendite või individuaalse toe pakkumist, et aidata kinnipeetaval igapäevaeluga toime tulla. Spetsiifilisemad lahendused, nagu kohandatud tegevused või spetsiaalsed vaimse tervise ja uimastisõltuvuse osakonnad on vähem levinud.

16. Erimeetmed erivajadustega või haavatavatele inimestele

(77) Liikmesriigid peaksid tagama, et kinnipidamine ei süvenda isikute tõrjutust nende seksuaalse sättumuse, rassilise või etnilise päritolu, usuliste veendumuste tõttu või muudel põhjustel.

(78) Liikmesriigid peaksid võtma kõik mõistlikud meetmed, et hoida ära kinnipidamisasutuse töötajate või teiste kinnipeetavate toime pandav vägivald isikute suhtes või isikute muu väärkohtlemine, nagu füüsiline, vaimne või seksuaalne väärkohtlemine, nende seksuaalse sättumuse, rassilise või etnilise päritolu või usuliste veendumuste tõttu või muudel põhjustel. Liikmesriigid peaksid tagama, et sellise vägivalla või väärkohtlemise ohu korral kohaldatakse erikaitsemeetmeid.

Kinnipidamissüsteemid puutuvad kokku paljude haavatavate kinnipeetavatega, sealhulgas eakad, psüühikahäiretega inimesed, enesetapuohus olevad inimesed, LGBTIQ-inimestest kinnipeetavad ja sõltuvusprobleemidega isikud.

Peaaegu kõik liikmesriigid kinnitasid, et nad võtavad meetmeid erivajadustega ja haavatavate kinnipeetavate turvalisuse tagamiseks, näiteks üldise diskrimineerimisvastase poliitika ja töötajate koolituse, haavatavuse klassifitseerimise ja kaitsemeetmete, individuaalsete hooldus-

ja rehabilitatsioonikavade, kaasava tegevuse ja suurema arvu kinnipeetavate teadlikkuse suurendamise või asutusesisese aruandekohustuse range rakendamise kaudu. Kui neilt küsiti konkreetselt LGBTIQ+-inimestest kinnipeetavate kaitse kohta, teatasid üksikud liikmesriigid praktilistest suunistest, milles käsitletakse konkreetseid probleeme, nagu asjakohaste tervishoiuteenuste kättesaadavus, pesemisvõimaluste korraldus, asesõnade kasutamine, eraelu puutumatus ja andmekaitse, keha läbiotsimine, vägivald ja kiusamine jne. Siiski nimetasid peaaegu kõik liikmesriigid esmatähtsaks transsooliste kinnipeetavate paigutamist. Isikud võidakse paigutada nende registreeritud (õigusliku) soo alusel, otsustada juhtumipõhiselt (võttes arvesse isiku soove, turvakaalutlusi ja eksperdihinnanguid) või paigutada isikud eriosakondadesse või ühekohalistesse kambritesse.

Liikmesriigid kinnitasid üldiselt, et vanglas saab alustada ja jätkata hormoonravi.

Üldised suundumused

Haavatavate isikute haldamine on üldjuhul integreeritud kinnipidamisasutuste toimimisse. Peaaegu kõik liikmesriigid teatasid meetmetest erivajadustega ja haavatavate kinnipeetavate kaitseks, sealhulgas diskrimineerimisvastane poliitika, töötajate koolitamine, haavatavuse hindamine ning individuaalsed hooldus- või paigutamiskavad.

17. Kontroll ja järelevalve

(79) Liikmesriigid peaksid hõlbustama sõltumatu asutuse tehtavaid korrapäraseid kontrole, mille eesmärk on hinnata, kas kinnipidamisasutusi juhitakse liikmesriigi ja rahvusvahelise õiguse nõuete kohaselt. Eelkõige peaksid liikmesriigid võimaldama takistusteta juurdepääsu piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise komiteele ning riikide ennetusasutuste võrgustikule.

(80) Liikmesriigid peaksid andma oma riigi parlamendiliikmetele juurdepääsu kinnipidamisasutustele ja neil soovitatakse anda sama juurdepääs ka Euroopa Parlamendi liikmetele.

(81) Ühtlasi peaksid liikmesriigid kaaluma võimalust korraldada kohtunike, prokuröride ja kaitseadvokaatide õiguslase koolituse raames korrapäraseid külastusi kinnipidamisasutustesse ja muudesse kinnipidamiskeskustesse.

Tugevad kontrolli- ja järelevalvemehhanismid on läbipaistvuse, vastutuse ja väärkohtlemise ennetamise seisukohast keskse tähtsusega.

Paljudes liikmesriikides on kasutusel kolmepoolne sise- ja väliskontrolli ning riigisisese ja rahvusvahelise kontrolli raamistik. See raamistik hõlmab tavaliselt i) kohtunikke, prokuröre ja/või riikliku vanglateenistuse inspeksiooni; ii) justiitsministeeriumi kui kõrgeimat järelevalveasutust, ombudsmani ja/või spetsialiseeritud asutusi ja volinikke, kelle ülesanne on kontrollida vanglaid ja kaitsta kinnipeetavate õigusi, ning iii) riigi parlamendi liikmeid ning

piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komiteed.

Üldreeglina on nii, et mida sõltumatum on konkreetne järelevalveasutus riiklikust vanglateenistusest, seda tõenäolisemalt avalikustatakse või on võimalik avalikustada selle järeldused. Peaaegu kõik liikmesriigid teatasid, et juurdepääs kinnipidamisasutustele ja dokumentidele ei ole piiratud, eelkõige nende asutuste puhul, kes tegutsevad riigi ennetusasutusena. Mõned liikmesriigid märkisid, et tundlikku teavet tuleb käsitleda konfidentsiaalselt või seda võidakse piirata riikliku julgeoleku, käimasolevate uurimiste, arstisaladuse jms tõttu ning et juurdepääsu kinnipidamisasutusele võib ajutiselt piirata, eriti kui külastajate turvalisust ei ole võimalik tagada.

Kui küsiti, kas on olemas süsteemid teistele liikmesriikidele Euroopa vahistamismäärusega seotud menetluste raames antud tagatiste täitmise jälgimiseks, viitasid paljud liikmesriigid kinnipidamistingimuste üldisele järelevalvele ja mõned teatasid, et see on kohtute, prokuratuuri või justiitsministeeriumi jne ülesanne. Ainult üks liikmesriik teatas oma vanglates kasutatavast keerukast reaajas kontrollimise süsteemist, mis jälgib tagatiste täitmist ja annab automaatseid hoiatusi, kui neid ei täideta. Samal ajal kontrollib see süsteem aktiivselt, kas on antud tagatise uute saabujate kohta, ja kasutab nõuete rikkumise vältimiseks spetsiaalseid kambreid.

Üldised suundumused

Kontrolli- ja järelevalveraamistikud on kõigis liikmesriikides terviklikud, kuigi nende rakendamine on erinev. Sõltumatu järelevalve on laialdaselt institutsionaliseeritud ja välistel organitel on tingimuste hindamisel aktiivne roll. Aruandlus- ja järelmeetmete mehhanismide tõhusus on erinev.

18. Erimeetmed vanglates toimuva radikaliseerumise vastu

(82) Liikmesriikidel soovitatakse teha esialgne riskihindamine, et määrata kindlaks asjakohane kinnipidamisrežiim, mida kohaldada kinnipeetavate suhtes, keda kahtlustatakse terroristlikes ja vägivaldsetes äärmuslikes kuritegudes või kes on sellises kuriteos süüdi mõistetud.

(83) Riskihindamise alusel võidakse need kinnipeetavad paigutada kokku terroristidest kinnipeetavatele ette nähtud eriosakonda või hajutada nad teiste kinnipeetavate sekka. Viimasel juhul peaksid liikmesriigid ära hoidma selliste isikute otsekontakti eriti haavatavate kinnipeetavatega.

(84) Liikmesriigid peaksid tagama, et vangla juhtkond teeb korrapäraselt täiendavaid riskihindamisi (terroristlikes ja vägivaldsetes äärmuslikes kuritegudes kahtlustatavate ja süüdimõistetute kinnipidamise alguses, kinnipidamise ajal ja enne nende vabastamist).

(85) Liikmesriikidel soovitatakse korraldada kõigile töötajatele mõeldud üldisi teadlikkuse parandamise koolitusi ja eritöötajate koolitusi, et radikaliseerumise märke varakult märgata. Samuti peaksid liikmesriigid kaaluma piisaval arvul hästi koolitatud ja erinevaid religioone esindavate vanglakaplanite palkamist.

(86) Liikmesriigid peaksid rakendama meetmeid, millega nähakse ette vangla rehabilitatsiooni-, deradikaliseerimis- ja vabastamisprogrammid, et vabastamiseks ette valmistada, ning vabastamisjärgsed programmid, et toetada terroristlike ja vägivaldsete äärmuslike kuritegude eest süüdi mõistetud kinnipeetavate taasintegreerumist ühiskonda.

Radikaliseerumise ennetamine ja vabastamise toetamine on kinnipidamissüsteemide põhiprioriteedid. Liikmesriigid kasutavad mitmesuguseid strateegiaid, milles on ühendatud riskihindamine, erisekkumised, töötajate koolitamine ja asutustevaheline koostöö.

Enamik liikmesriike teatas, et vanglates toimuva radikaliseerumise vastu võitlemiseks on kehtestatud vähemalt mõned erimeetmed ja sageli mitu erimeedet. Tuleb siiski märkida, et kõik liikmesriigid ei ole rakendanud samu meetmeid samal viisil. Üks sageli esitatud näide on see, et riskihindamisvahendeid kasutatakse laialdaselt radikaliseerumise ohus olevate või äärmuslike ideoloogiad väljendavate isikute tuvastamiseks.

Mõnes jurisdiktsioonis on spetsialiseeritud üksused või osakonnad, mis on ette nähtud isikutele, kes on hinnatud radikaliseerumise ohus olevateks isikuteks. Teistes süsteemides välditakse füüsilist eraldamist, et takistada äärmusvõrgustike teket, ning selle asemel otsustatakse integreerida kinnipeetavad teiste kinnipeetavatega.

Liikmesriikides on laialdaselt kättesaadavad ka deradikaliseerimis- ja vabastamisprogrammid, samuti kasutatakse asutustevahelist koostööd riiklike julgeolekuasutuste, politseiasutuste, kriminaalhooldusasutuste ja kogukonnaorganisatsioonidega, et jälgida isikuid enne ja pärast vabastamist.

Töötajate koolitus ulatub algtasemest, pidevast ja progressiivsest kutsealasest arengust ulatuslike programmideni, mille eesmärk on anda usaldusväärseid ja ajakohaseid teadmisi ja oskusi radikaliseerumise hindamise, ennetamise ja sekkumise strateegiate kohta.

Üldised suundumused

Liikmesriikides on laialt levinud radikaliseerumise ennetamise strateegiad, nagu riskihindamine, erisekkumised ja valdkondadevaheline koostöö. Mõned liikmesriigid tuginevad eraldamisele, kuid teised seavad prioriteediks integreerumise teiste kinnipeetavatega. Hoolimata mõningatest erinevustest töötajate koolituse tasemes on asutustevaheline koordineerimine üldiselt hästi välja arendatud.

Järeldused, parimad tavad ja edasine tegevus

Üldised järeldused

Eelvangistuse ja materiaalsete kinnipidamistingimuste võrdlev hindamine näitab, et liikmesriigid on kehtestanud õigusraamistiku, mis vastab üldjoontes Euroopa ja rahvusvahelistele nõuetele. Mõlemas valdkonnas on aga korduv lõhe seaduse ja tava vahel.

Eelvangistuse valdkonnas on enamikus süsteemides sätestatud põhimõte, et vabadusekaotus enne kohtumenetlust peab olema erandlik ning selle suhtes tuleb kohaldada vajalikkuse ja proportsionaalsuse kontrolli. Olemas on lai valik alternatiive, kuid neid meetmeid ei kasutata ikka veel piisavalt. Hoolimata õigusasutusse ilmunise kohustuse, kautsjoni, elektroonilise järelevalve ja elukohapiirangute ametlikust tunnustamisest tuginevad kohtud sageli vabadusekaotuslikele meetmetele. Sellised tõkked nagu usalduse puudumine, ressursside nappus ja tehnilised piirangud vähendavad alternatiivide tõhusust, samas on piiriülesed vahendid, nagu Euroopa järelevalvekorraldus, endiselt liiga vähe kasutatud. Mõistliku kahtluse nõue on järjepidev kaitsemeede, kuid selle määratlus ja künnis on erinevad, mis toob kaasa kaitsealased erinevused eri jurisdiktsioonides.

Kohtud on tavaliselt kohustatud esitama eelvangistusotsuste põhjendused, kuid nende põhjenduste kvaliteet on ebaühtlane ja mõnel juhul on need üldised või formaalsed. Perioodilised läbivaatamised on samuti õiguslikult tavalised, kuid nende tõhusus ei ole alati tagatud, mis toob kaasa riski, et sellised läbivaatamised muutuvad formaalsuseks. Õigust olla enne eelvangistust ära kuulatud tunnustatakse peaaegu üldiselt, kuid juurdepääs juhtumi toimikutele ja konfidentsiaalsuse kaitse – eelkõige videokonverentsi teel toimuvatel kohtuistungitel – on endiselt probleemsed valdkonnad. Õiguskaitsevahendid ja edasikaebamisvõimalused on kättesaadavad, kuid tähtajad, reeglite selgus ja praktiline tõhusus on väga erinevad. Paljudes liikmesriikides on kehtestatud eelvangistuse maksimaalne kestus, kuid keerulistel juhtudel on pikaajaline kinnipidamine endiselt korduv probleem. Eelvangistuses veedetud aja mahaarvamine lõplikest karistustest on peaaegu universaalne kaitsemeede, kuid reeglid hüvitise maksmise kohta õigeksmõistmise korral on endiselt ebaühtlased. Hoolimata Euroopa järelevalvekorraldust käsitleva raamotsuse ülevõtmisest kõigis liikmesriikides kohaldatakse seda praktikas endiselt minimaalselt. Selle tulemusena jäävad välismaalastest kahtlustatavad sageli eelvangistusse, isegi kui nende päritoluliikmesriigis oleks võimalik korraldada samaväärne järelevalve.

Materiaalsete tingimuste osas on laialdaselt kindlaks määratud majutuse miinimumnõuded, eelkõige seoses isikliku ruumiga ja juurdepääsuga põhiruumidele. Ülerahvastatus kahjustab aga jätkuvalt nõuete täitmist, jättes paljud kinnipeetavad olukorda, mis jääb allapoole rahvusvahelisi võrdlusaluseid. Paigutamispõhimõtete eesmärk on üldjuhul kinnipeetavate eraldamine õigusliku staatuse, soo ja vanuse alusel, kuid kinnipidamisasutuste piiratud mahutavus ei võimalda neid põhimõtteid alati rangelt järgida. Hügieeni- ja sanitaarnõuete täitmine on tagatud, kuigi privaatsus, juurdepääs soojale veele ja kahjuritõrje on endiselt nõrgad kohad. Toitumine on üldiselt tagatud, kuid erinevused eelarvetes põhjustavad eri asutustes ebavõrdset toitumiskvaliteeti.

Tagatud on väljaspool kambrit veedetav aeg ja igapäevane vabaõhutegevus, kuid tegelikud tavad on väga erinevad. Võimalused sisukaks tegevuseks, nagu töö, haridus ja kutseõpe, on olemas, kuid neid rakendatakse ebaühtlaselt, eelkõige kohtueelselt vahistatute puhul. Tervishoiuteenuste osutamine on laialdaselt tagatud, kuid vaimse tervise toetamises, enesetappude ennetamises ja sõltuvusravis esineb endiselt lünki. Protokollid on olemas, kuid enesetapud ja enesevigastamine on endiselt pakilised probleemid. Vägivalla ja väärkohtlemise ennetamiseks on tehtud jõupingutusi, sealhulgas järelevalve ja töötajate koolitamine, kuid ebajärjekindel andmete kogumine ja aruandlus nõrgendavad järelevalvet.

Kindlalt on kehtestatud õigus suhelda välismaailmaga ja saada õigusabi. Perekülastusi, kirjavahetust ja õiguskaitseõigusi üldiselt austatakse ning üha enam on hakatud kasutama selliseid uuendusi nagu videokõned ja lapsesõbralik külastuskord. Digitaalse teabevahetuse võimalused on siiski endiselt piiratud, eelkõige välismaalaste puhul. Kaebuste esitamise mehhanismid on hästi sisse seatud ja neid täiendavad sõltumatud järelevalveasutused, kuid reageerimisvõime, kontrollide sagedus ja soovitude järelmeetmed on väga erinevad.

Laialdaselt tunnustatakse spetsiaalseid kaitsemeetmeid haavatavatele rühmadele, nagu naised, lapsed, välismaalased, puuetega inimesed ja teised erivajadustega inimesed. Need hõlmavad sootundlikku tervishoidu, lastele suunatud haridust, suulise tõlke teenuseid ja juurdepääsetavat taristut. Sellest hoolimata piiravad aegunud rajatised, ülerahvastatus ja ebaühtlane rahastamine nende järjepidevat rakendamist. Mõnes kohas on olemas kohandatud üksused ja programmid, kuid need ei ole kaugeltki universaalsed.

Kokkuvõttes näitavad need järeldused, et enamik liikmesriike on loonud üsna kindla õigusraamistiku nii eelvangistuse menetlusõiguste kui ka materiaalsete kinnipidamistingimuste jaoks. Neid nõudeid õonestavad aga jätkuvalt püsivad praktilise rakendamise puudujäägid. Korduvad probleemid, nagu ülerahvastatus, kinnipidamise alternatiivide alakasutamine, taristu puudused ja haavatavate rühmade ebaühtlane kaitse, toovad esile vajaduse teha täiendavaid jõupingutusi, et tagada õiguste täielik järgimine praktikas.

Parimad tavad

Hoolimata taristu, ressursside ja õigustavade suurtest erinevustest on paljud jurisdiktsioonid välja töötanud **parimad tavad**, mis tugevdavad eelvangistuse menetluslikke tagatisi ja parandavad kinnipidamistingimusi. Need tavad võivad toetada ka kinni peetavate sotsiaalset rehabilitatsiooni ja olla eeskujuks laiemale rakendamisele.

Eelvangistuse menetlusõigustega seoses võib välja tuua järgmised parimad tavad.

- Mitu liikmesriiki on vastu võtnud üksikasjalikud õiguslikud nõuded, mis kohustavad kohtunikke kinnipidamise määramisel või selle pikendamisel esitama sõnaselgeid ja isikustatud põhjendusi. See hõlmab riskitegurite analüüsi, proportsionaalsuse hindamist ja selgeid selgitusi selle kohta, miks eelvangistuse alternatiive (nt järelevalve, õigusasutusse ilmumise kohustus või elektrooniline järelevalve) ei peeta piisavaks. Selline individuaalse põhjenduse esitamise kohustus suurendab läbipaistvust ja loob tugevamad kaitsemeetmed ülemäärase või meelevaldse eelvangistuse vastu.
- Heaks tavaks on, et kinnipidamisperioodid on lühikesed, neid ei saa pikendada ja need nõuavad sagedast kohtulikku kontrolli. Automaatsed kohtuistungid hoiavad ära pikaajalise järelevalveta kinnipidamise ning tagavad juhtumi edenemise, riski ja

proportsionaalsuse pideva hindamise. Mõnes süsteemis peavad pikendatud kinnipidamiseks andma loa kõrgema astme kohtud, mis tagab täiendava kontrollitasandi.

- Täiustatud digisüsteemid, mis jälgivad menetlustähtaegu, kinnipidamise ajapiiranguid ja kavandatud läbivaatamisi, aitavad vältida eelvangistuse ebaseaduslikku pikendamist. Automaatsed hoiatusteated kohtunikele ja prokuröridele toetavad õigeaegseid meetmeid ja vähendavad haldusvigu. Need süsteemid on eriti tõhusad juhul, kui juhtumite arv on suur.
- Mõned liikmesriigid tagavad, et kaitseadvokaadid määratakse automaatselt (mitte taotluse alusel), olenemata kahtlustatava või süüdistatava rahalistest vahenditest, niipea kui isikult vabadus võetakse. Sellega tagatakse, et kinnipeetavatel on kogu eelvangistuse ajal kiire juurdepääs õigusnõustamisele, näiteks kaitsja osalemise kaudu varajastes uurimistoimingutes, ja tõhus esindatus eelvangistuse kohtuistungitel.
- Liikmesriigid, kellel on Euroopa järelevalvekorralduste väljaandmiseks ja täitmiseks tsentraliseeritum süsteem, kasutavad seda vahendit sagedamini. Tsentraliseeritum lähenemisviis võimaldab neil luua võrgustikke ja eksperditeadmisi järelevalvemeetmete järelevalve korra kohta alternatiivina eelvangistusele teistes liikmesriikides.

Materiaalsete kinnipidamistingimustega seoses võib välja tuua järgmised parimad tavad.

- Mõned liikmesriigid on võtnud kasutusele IT-põhised süsteemid, mis jälgivad täitumust ja takistavad automaatselt vanglate mahutavuse ületamist. Need vahendid toetavad kinnipeetavate õiglast paigutamist vanglate vahel ja hõlbustavad ruumi miinimumnõuete täitmist. Reaalajas järelevalve aitab haldusasutustel ka üleviimisi kavandada, et vältida ülerahvastatust.
- Uuemad vanglad, mis on ehitatud nii, et tagatud on rohkem päevavalgust, parem ventilatsioon ja keskkonnakontroll, kajastavad taristu arendamise parimaid tavasid. Sellised vanglad hõlmavad sageli energiatõhusaid süsteeme, ühekohalise kambriga majutust ja paremat juurdepääsetavust puuetega kinnipeetavatele.
- Mitu liikmesriiki koolitavad töötajaid dunaamiliste turvastrateegiate alal, milles rõhutatakse teabevahetust, usalduse suurendamist, konfliktide ennetamist ja igapäevast suhtlemist kinnipeetavatega. Selline lähenemisviis vähendab sõltuvust füüsilistest piirangutest ja isoleeritusest ning suurendab üldist ohutust. Töötajate suutlikkust tugevdavad veelgi vaimset tervist, kultuuridevahelist suhtlust ja traumateadlikku ravi käsitlevad spetsiaalsed koolitusmoodulid.
- Mõned liikmesriigid teevad vastuvõtmisel kohe valdkondadevahelisi tervisekontrolle, sealhulgas psühholoogilisi hindamisi, sõltuvuse hindamisi ja nakkushaiguste suhtes kontrollimist. Nõrkade kohtade varajane avastamine võimaldab kiiret sekkumist ja vähendab olukorra halvenemise ohtu.
- Heaks tavaks on spetsiaalsed vaimse tervise üksused, kus töötavad psühhiaatrid, psühholoogid ja eriõed. Need üksused pakuvad keerukate vaimse tervise vajadustega kinnipeetavatele struktureeritud ravi, kriisisekkumist, ravi haldamist ja pikaajalist ravi. Need vähendavad üksikvangistuse määramist kriisis olevatele inimestele ja parandavad ravi järjepidevust.
- Mõnes liikmesriigis kasutatakse terviklikke vägivalla ennetamise raamistikke, milles on ühendatud töötajate koolitus, teabe kogumine, konfliktide vahendamise programmid ja sihipärased sekkumised suure riskiga isikutele. Sellised strateegiad aitavad vähendada nii kinnipeetavatevahelist kui ka töötajate ja kinnipeetavate vahelist vägivalda.

- Parimad tavad hõlmavad kõigi jõu kasutamise seotud vahejuhtumite tsentraliseeritud ja üksikasjalikku registreerimist, kohustuslikku arstlikku kontrolli pärast jõu kasutamist ja sõltumatut järelevalvet vahejuhtumite läbivaatamise üle.
- Tõhusate kinnipidamissüsteemidega tagatakse, et iga kinnipeetav saab individuaalse kava, milles käsitletakse hariduse, töö, tervishoiuvajaduste, psühholoogilise toe ja taasintegreerumise eesmärgi. Kavad vaadatakse regulaarselt läbi ja neid ajakohastatakse valdkonnaülestes meeskondades, sealhulgas kriminaalhooldusasutustes kaasabil.
- Partnerlus eraettevõtjate ja tööturuorganisatsioonidega annab kinnipeetavatele kutsekvalifikatsiooni ja tegeliku töökogemuse. Need võimalused parandavad märkimisväärselt vabastamisjärgseid tööhõiveväljavaateid.
- Kontrollitud juurdepääs digitaalsetele õppevahenditele, nagu piiratud internetiühendusega tahvelarvutid, e-raamatukogud või akrediteeritud veebikursused, on näide heast tavast. Need vahendid parandavad kinnipeetavate, eelkõige laste ja noorte täiskasvanute haridusvõimalusi.
- Spetsiaalsed külastusruumid, vanemlusprogrammid ja väikelastega kinnipeetavate pikema külastused edendavad perekonna stabiilsust ja heaolu. Sellised tavad aitavad säilitada positiivseid suhteid ja toetavad taasintegreerumist.
- Kohapealsete külastuste kombineerimine videokõnede, digitaalsete sõnumisüsteemide ja juurdepääsuga jälgitavale e-postile laiendab suhtlusvõimalusi ja vähendab isoleeritust, eelkõige kaugetest piirkondadest pärit või liikumispiirangutega kinnipeetavate puhul.
- Eraldi üksused või kohandatud tugiteenused haavatavatele rühmadele loovad turvalisema keskkonna ja pakuvad sihipäraseid sekkumisi. Näiteks võib tuua ema ja lapse üksused, noorteosakonnad, kus pakutakse ulatuslikumaid haridusteenuseid, ning spetsiaalsed ruumid vanematele kinnipeetavatele.
- Parimate tavade hulka kuulub riiklikele vanglajärelevalveasutustele piiramatult juurdepääsu võimaldamine kõigile aladele, kinnipeetavatele ja registritele ning regulaarsete etteteatamata kontrollide tagamine.
- Mõned liikmesriigid nõuavad ametlikke tegevuskavasid, et reageerida kontrolli tulemustele ja institutsionaliseerida järelevalvemehhanismid edusammude hindamiseks. See suurendab vastutust ja soodustab reformipüüdlusi.

Edasine tegevus

Edasine tegevus seisneb õiguslikul tasandil tehtud edusammude kindlustamises, kaotades samal ajal lõhe nõuete ja igapäevase kohapealse tegelikkuse vahel.

Mis puudutab **eelvangistust**, siis on riiklikud õigusraamistikud üldiselt kooskõlas, kuid praktikas kasutatakse eelvangistust ELis endiselt ülemäära sageli. Eelvangistuse kui viimase abinõu põhimõtet tuleks kohaldada järjepidevamalt. Eelvangistuse määramise otsused peaksid proportsionaalsuse tagamiseks alati sisaldama individuaalset põhjendust ning eelvangistuse alternatiive, sealhulgas Euroopa järelevalvekorraldust (raamotsus 2009/829/JSK), tuleks kohaldada süstemaatilisemalt.

Mis puudutab **materiaalseid kinnipidamistingimusi**, siis nõuab ülerahvastatuse probleemiga tegelemine mitte ainult investeringuid taristusse, vaid ka struktuurireforme karistuste määramise poliitikas ja suuremat tuginemist asenduskaristustele. Tervishoiuteenuste osutamise

tõhustamine, eelkõige vaimse tervise, enesetappude ennetamise ja sõltuvusravi valdkonnas, parandab nii kinnipidamise tulemusi kui ka taasintegreerumise väljavaateid pärast vabastamist. Sama oluline on laiendada juurdepääsu haridusele, kutseõppele ja sisukale tööle, tagades, et kinnipidamine toetaks rehabilitatsiooni, mitte ei suurendaks süüteo kordumise riski.

Haavatavate rühmade kaitsemeetmed tuleb muuta järjepidevaks tavaks sootundlike režiimide, lastele sobivate ruumide, juurdepääsetava taristu ja individuaalsetele vajadustele kohandatud eriteenuste kaudu. Digivahendite kasutamist kaebuste esitamise, järelevalve ja välismaailmaga suhtlemise hõlbustamiseks tuleks laiendada, et suurendada kättesaadavust ja läbipaistvust.

Samuti tuleb tugevdada vanglate **järelevalvemehhanisme**, andes sõltumatutele järelevalveasutustele piisavad vahendid ja võimestades neid tagama, et nende soovitusel viiks käegakatsutavate edusammudeni.

Määrates kindlaks süsteemsed probleemid ja tuues esile parimad tavad, aitab käesolev aruanne kaasa käimasolevatele jõupingutustele parandada kinnipidamist käsitleva soovitusel ja rahvusvaheliste nõuete järgimist. Selle eesmärk on esitada tõendeid poliitiliseks aruteluks ja tugevdada vastastikuse usalduse aluseid. Selle tagamine, et eelvangistust kasutatakse viimase abinõuna ja et materiaalses kinnipidamistingimustes austatakse inimväärikust, ei ole mitte ainult üksikisiku õiguste küsimus, vaid see on hädavajalik ka Euroopa vahistamismääruse tõhusaks toimimiseks ja üldisemalt õiguslase koostöö usaldusväärsuse tagamiseks ELis.

Seepärast jätkab komisjon teabe jagamise parandamist kinnipidamistingimuste kohta ELi liikmesriikides. Selleks töötab komisjon tihedas koostöös Euroopa Nõukoguga välja **riikide teabelehed**, milles kirjeldatakse kinnipidamisolukorda igas liikmesriigis.

Käimas on ka arutelud selle üle, kuidas ELi vanglajärelevalveasutused saavad **kasutada** käesoleva aruande jaoks koostatud **küsimustikku**, et suurendada järelevalvetavade järjepidevust kogu ELis.

Prioriteediks seatakse ka soovitusel rakendamist käsitlev **koolitustegevus**. Sellega seoses viidatakse 2025. aastal välja antud riigi ennetusasutusele mõeldud juhendile kinnipidamist käsitleva soovitusel rakendamise järelevalve kohta, mis töötati välja ELi ja Euroopa Nõukogu ühisprojekti <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum> raames.